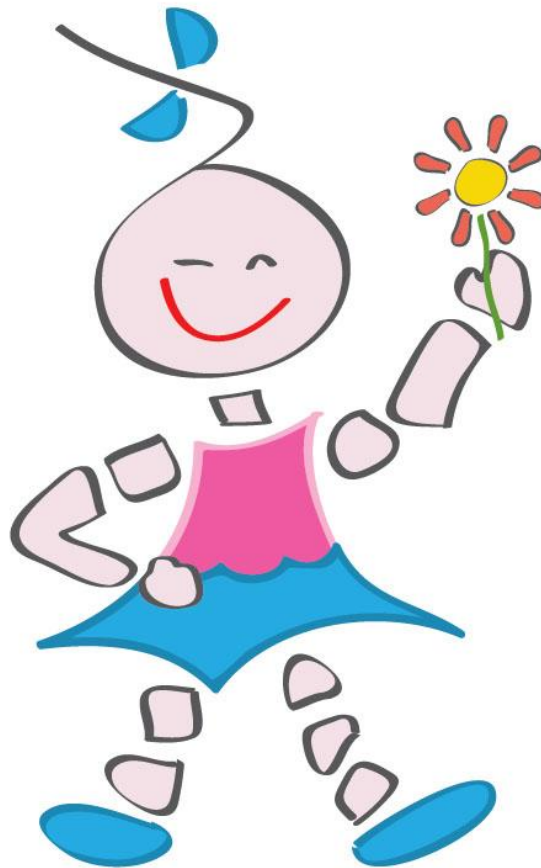

‘Spelend leren met peuters’

Hoe stimuleer je de taalontwikkeling in de kinderopvang?

Angélique de Haze/ 2151702

Meesterstuk in het kader van
de opleiding Master Special Educational Needs (M SEN)
Remedial Teaching, mei 2011

Begeleid door: Piet Koppejan
Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Bergen op Zoom

Voorwoord

Sinds de start van deze opleiding tot Master of Educational Needs is er veel gebeurd met mij. Een leuke 'gebeurtenis' is het opstarten van een nieuwe, kleinschalige kinderopvang, De Springplank. Een spannende en nieuwe uitdaging na twaalf en een half jaar in het onderwijs gewerkt te hebben. Ik ben met beide voeten in een werkgebied gesprongen die, voor mij, redelijk onbekend was. Na twaalf en een half jaar heb ik ideeën en een visie ontwikkeld over hoe kinderen leren en ik ze kan stimuleren in hun ontwikkeling. Nu ik werk in de kinderopvang wil ik kinderen ook stimuleren. Maar hoe gebeurt dit in de kinderopvang? Hoe stimuleer ik de taalontwikkeling in de kinderopvang? Kan ik met mijn visie en ideeën kinderen in de kinderopvang spelenderwijs verder helpen in hun (taal)ontwikkeling? Mijn onderzoek is hierop gericht.

Ik wil graag een aantal mensen bedanken:

Mijn critical friends voor de feedback die zij tijdens de LOL-bijeenkomsten en via Dropbox gegeven hebben. Ik heb er veel aan gehad!

Mijn begeleider, Piet Koppejan, voor de goede begeleiding. Door zijn kritische blik en vragen tijdens de bijeenkomsten heb ik steeds het vertrouwen gehad dat ik op de juiste weg was.

Afgelopen twee jaar zijn voor mij enerverend geweest. Ik wil iedereen die mij gesteund heeft heel erg bedanken!

Veel leesplezier,

Angélique de Haze

Inhoudsopgave

Hoofdstuk	Inhoud	Bladzijde
1	Inleiding	5
1.1.	Doel van het onderzoek	5
1.2.	Opzet meesterstuk en korte beschrijving hoofdstukken	5
2	Wat wil ik onderzoeken?	6-8
2.1.	De wolk	6
2.2.	Probleemstelling	6
2.3.	Wat wil ik bereiken?	7
2.4.	Kinderopvang in beweging	7-8
3	Verantwoording van het onderzoek	9-10
3.1.	Spelend leren	9
3.2.	Taalontwikkeling van peuters	9-10
3.3.	Een taalrijke en stimulerende omgeving	10
3.4.	VVE-programma's	10
4	Achtergronden en theoretisch kader	11-18
4.1.	Spelend leren met peuters en kleuters	11
4.1.1.	Wat houdt spelend leren in?	11
4.1.2.	Spelend leren in de praktijk	11-12
4.2.	De taalontwikkeling van peuters	12-13
4.2.1.	Het eenwoordstadium	13
4.2.2.	Het tweewoordstadium	14
4.2.3.	Differentiatiefase	14
4.3.	Taalstimulering in de praktijk	14
4.3.1.	Gesprekken voeren	15
4.3.2.	Voorlezen	15
4.3.3.	Versjes, zingen en muziek	15-16
4.4.	Een uitdagende en stimulerende leeromgeving	16
4.4.1.	Een praktijkvoorbeeld	16
4.5.	VVE-programma's in de kinderopvang	17
4.5.1.	Wat houdt vroeg- en voorschoolse educatie in?	17
4.5.2.	Doorgaande lijn naar groep 1	17-18
4.5.3.	De praktijk	18
		19-20

5	Opzet en uitvoering van het onderzoek	19
5.1.	Van onderzoeksvraag naar meetinstrument	19
5.1.1.	Hoe ga ik data verzamelen en analyseren?	19
5.1.2.	Triangulatie, betrouwbaarheid en validiteit	19
6	Analyse van gegevens en uitkomsten	20-26
6.1.	Spelend leren in een taalrijke en stimulerende omgeving	20
6.2.	Taalontwikkeling peuters	20
6.3.	Uitgangspunten en meerwaarde VVE-programma's	21
6.3.1.	Startblokken	21
6.3.1.1.	Onderzoek	21-22
6.3.2.	Peuterplein	22
6.3.3.	Uk en Puk	22-23
6.4.	De praktijk	23-24
6.5.	Meerwaarde programma's	24
6.6.	Effecten van voor- en vroegschoolse programma's	24
6.6.1.	Wat werkt?	25
6.7.	Verder onderzoek door middel van checklisten	25
6.8.	Conclusie en aanbeveling	26
7	Reflectie	27-28
7.1.	Reflectie op het onderzoek	27
7.1.1.	Onderzoeker	27
7.2.	Reflectie op mijn ontwikkeling	27
7.2.1.	De toekomst	27-29
	Samenvatting	30-31
	Literatuurlijst	32
	Bijlagen	33-47
Bijlage 1	Wetgeving	33-35
Bijlage 2		36
Bijlage 3	Stappenplan	37-39
Bijlage 4	Checklist Stimulerende en taalrijke leeromgeving	40
Bijlage 5	Observatielijst peuters	41
Bijlage 6 a-b	Voorbeeld taalaanbod VVE-programma Peuterplein	42-43
Bijlage 7	Checklist VVE-programma's	44
Bijlage 8 a-b	Inge vulde checklist Stimulerende en taalrijke leeromgeving	45-46
Bijlage 9	Overzicht VVE-programma's	47

1. Inleiding

'Ik hoor en vergeet. Ik zie en herinner. Ik doe en begrijp.' (Confucius)

1.1. Doel van het onderzoek

Op maandag 10 januari heb ik de deuren van mijn kinderopvang, De Springplank, geopend. Na 12,5 jaar in het onderwijs gewerkt te hebben en voornamelijk met kleuters ga ik nu ook werken met driejarige peuters. Ik besef mij dat ik minder af weet van de ontwikkeling van peuters. Hoe stimuleer je de ontwikkeling van peuters?

In de kleutergroepen heb ik veel aandacht besteed aan de taalontwikkeling. Ik heb, samen met mijn collega's, een leerlijn ontwikkeld op taalgebied. Ik weet welke onderdelen belangrijk zijn en weet hoe ik de taalontwikkeling kan stimuleren en welke activiteiten kleuters aanspreken. Met deze kennis wil ik een doorgaande lijn ontwikkelen van peuter naar kleuter (groep 1). Ik wil een kwalitatief, goede kinderopvang bieden waar aandacht besteed wordt aan de ontwikkeling van kinderen!

Daarbij staan de volgende competenties centraal:

Orthopedagogisch en didactisch competent in de omgang met kinderen. Ik creëer als pedagoog een klimaat dat de kinderen voldoende veiligheid en uitdaging biedt voor hun verdere ontwikkeling. Daarbij ontwerp ik als didacticus een op de groep afgestemde krachtige leeromgeving.

1.2. Opzet meesterstuk en korte omschrijving hoofdstukken

In hoofdstuk 2 beschrijf ik mijn ideale toekomstbeeld, het doel in mijn onderzoek en formuleer ik mijn onderzoeksvraag. Wat wil ik bereiken met dit onderzoek?

Mijn onderzoeksvraag staat in hoofdstuk 3 centraal en wordt per onderdeel bekeken. Per onderdeel verantwoord ik de probleemstelling.

Wat zijn de theoretische achtergronden van mijn onderzoeksvraag? Het theoretisch kader is in hoofdstuk 4 te lezen.

Hoe ik het onderzoek opgezet en uitgevoerd heb beschrijf ik in hoofdstuk 5.

Wat kan ik concluderen na het uitvoeren van het onderzoek? Ik heb een analyse gemaakt en de belangrijkste uitkomsten zijn beschreven in hoofdstuk 6.

In hoofdstuk 7 heb ik gereflecteerd op het onderzoek en mijn persoonlijke ontwikkeling en kijk ik naar de toekomst. Hoe nu verder?

2. Wat wil ik onderzoeken?

2.1. De wolk: de perfecte toekomst

Ik word 's ochtends wakker. Met nog iets kleine oogjes maak ik mij gereed voor een nieuwe dag. Het is half 8. Ik loop naar beneden, open de deur en kom in een gezellig en overzichtelijke ingerichte ruimte terecht. Al snel wordt er aangebeld en stappen de eerste kinderen binnen. Ik kijk naar lachende gezichten. De kinderen hebben er duidelijk zin in! Ik heet de kinderen met de ouders welkom en maak even een praatje, terwijl de ouders de kinderen helpen om de jas uit te doen en op te hangen. Een paar ouders willen nog even wat kwijt. De kinderen wachten hier niet op en lopen naar de groepsruimte. Daar kiezen ze een hoek of speelgoed waarin en waarmee ze gaan spelen.

In de groepsruimte is een gevarieerd aanbod te vinden. Zo is er een speelwerkverdieping met een huishoek er op, een bouwhoek, een tekenhoek en een boekenhoek. Er staan ook verschillende (ontwikkelings)materialen in de kasten waarmee aan de tafel gespeeld kan worden. In de hoeken en met behulp van de materialen in de kast leren de kinderen heel veel! Ik kijk in elke hoek wat er gebeurt en breng ook een bezoekje aan de huishoek. Gedurende dag zijn er vaste momenten waarop ik met de kinderen bij elkaar gaan zitten. Er wordt samen gegeten, er wordt gekletst, er wordt dagelijks voorgelezen, gezongen en er is aandacht en tijd voor de kinderen. De ontwikkeling van de kinderen wordt in de gaten gehouden en gestimuleerd.....

2.2. Doelstelling in het onderzoek - onderzoeksvraag

Ik onderzoek hoe ik door middel van spelend leren de taalontwikkeling van peuters kan stimuleren, teneinde ik een taalrijke, stimulerende omgeving kan creëren, zodat ik de overgang naar groep 1 kan bevorderen.

2.3. Wat wil ik bereiken?

Aan het eind van het onderzoek wil ik een bruikbaar instrument, een meetlat, hebben waarmee ik onder andere de inrichting en materialen van De Springplank kan toetsen, verbeteren of aanpassen, maar ook een keuze kan maken voor een werkwijze of een programma. Hoe kan ik kinderen, in mijn geval in de dagopvang, verder helpen in hun ontwikkeling? Hoe ik dit wil gaan bereiken en wat ik nog nodig heb om mijn droom te verwezenlijken beschrijf ik in de volgende hoofdstukken.

2.4. Kinderopvang in beweging

Kinderopvang is een actueel onderwerp. Er is steeds meer behoefte aan goede, opgeleide pedagogisch medewerkers. Pedagogisch medewerkers die naast ervaring ook kennis hebben van de ontwikkeling van een kind. Die kunnen inspelen op de behoeftes van kinderen. Er is steeds meer vraag naar professionalisering.

Beuving (2010) spreekt over het onderbrengen van driejarigen op de basisschool. In de media is hier ook aandacht aan besteed. Bijna alle driejarigen (92%) maken inmiddels gebruik van de kinderopvang of van de peuterspeelzaal. De pedagogische kwaliteit van deze voorzieningen varieert echter sterk. Bovendien blijkt er vaak geen sprake van een doorlopende leerlijn tussen voor- en vroegschoolse educatie en het basisonderwijs. De onderwijsraad heeft de minister geadviseerd om ook driejarigen het recht te geven naar de basisschool te gaan en daar een goed pedagogisch aanbod te krijgen voor maximaal vijf dagdelen in de week. De onderwijsraad vindt dat een stevige en gewortelde organisatie als de basisschool de regie moet hebben als het gaat om de pedagogische ontwikkeling van drie- tot zesjarigen. Er is ook veel kennis en ervaring bij pedagogisch medewerkers van peuterspeelzalen en de kinderopvang. Zij kunnen de leerkracht ondersteunen in het aanbod aan driejarigen.

Ik ben dit hoofdstuk begonnen met de wolk. Ik ben mij bewust van de pedagogische opdracht die ik als houder van een kinderopvang en als professional heb. Ik vind het goed dat er kritisch naar de kinderopvang wordt gekeken, maar deel ook de mening van de kinderopvangorganisaties. De kinderopvangorganisaties van KIK (Kwaliteit in Kinderopvang) hebben minister Marja van Bijsterveldt allerlei vragen voorgelegd over haar plan. In de nieuwsbrief van *Kinderopvangtotaal* (februari 2011) is een reactie te lezen: *“De kinderopvang had ook voorstellen kunnen doen om in de nabije toekomst met extra aanbod te komen dat voldoet aan de eisen van de minister. Is het niet vreemd dat de branche die als geen ander ervaring heeft met driejarigen, niet betrokken is in de plannen?” aldus één van de opmerkingen in de brief aan de minister. De kinderopvangorganisaties, aangesloten bij KIK maken zich ook druk om het kostenplaatje die volgens hen op ten minste 500 miljoen euro komt te liggen (huisvesting op scholen moet worden aangepast, leerkrachten moeten worden bijgeschoold). Zij denken dat een dergelijke impuls in de kinderopvang, waar de infrastructuur al is ingericht op driejarigen, minstens 60 miljoen euro goedkoper zal zijn. Daarnaast hebben ze hun reserves over de uitwerking van het plan. Is vijf ochtenden per week haalbaar voor een peuter? Zijn kinderen op deze leeftijd überhaupt al toe aan prestatiegericht leren? Tot slot roept KIK de minister op om de kinderopvang vanaf nu te betrekken in de pilots omdat er in deze sector al kennis in huis is als het om het spelenderwijs leren van peuters gaat. Er wordt al jaren gewerkt met VVE-programma's voor*

peuters met een achterstand, 'benut de ervaring en bouw deze vanuit de bestaande voorzieningen uit. Maak gebruik van de voorzieningen binnen de kinderopvang waar de juiste setting al aanwezig is voor jonge kinderen'.

Het is nu afwachten wat er gaat gebeuren. In ieder geval is de kinderopvang in beweging en in ontwikkeling. En dat is een goed gegeven!

3. Verantwoording van het onderzoek

Doelstelling in het onderzoek - onderzoeksvraag

Ik onderzoek hoe ik door middel van spelend leren de taalontwikkeling van peuters kan stimuleren, teneinde ik een taalrijke, stimulerende omgeving kan creëren, zodat ik de overgang naar groep 1 kan bevorderen.

3.1. Spelend leren

Wat houdt spelend leren in?

Ik weet hoe ik spelend leren kan toepassen in het kleuteronderwijs. Ik zie de meerwaarde van spelend leren. Deze ervaring geeft mij aanknopingspunten voor het 'onderwijs' aan peuters. Ik wil in dit onderzoek duidelijk maken *wat spelend leren inhoudt*, wat de meerwaarde is en *hoe* ik het *vorm kan geven* in de dagopvang. Ik kan mij erg vinden in de ontwikkelingsgerichte pedagogiek-didactiek van basisontwikkeling zoals die vanaf 1990 is uitgegroeid. Ik werk graag ontwikkelingsgericht met kinderen. De belangrijkste bedoeling van basisontwikkeling is een brede ontwikkeling waarin zaken als initiatieven nemen, creativiteit in denken en handelen, talige communicatie, verwerven van een plek in de sociale omgeving, materieel handelen voortzetten in verbaal en mentaal handelen, een belangrijke rol spelen. Kennis en vaardigheden worden aangeleerd als onderdeel van die brede ontwikkeling en niet afzonderlijk. Janssen-Vos (2008) biedt theorie en geeft mij handvatten om deze om te zetten tot een werkwijze en deze in mijn huidige praktijk uit te voeren.

3.2. Taalontwikkeling van peuters

Zoals ik in de inleiding beschreef, is het belangrijk kennis te hebben van de ontwikkeling van kinderen, zodat ik ze kan stimuleren in die ontwikkeling. Met de kennis van leerlijnen kan ik de juiste vragen stellen, uitdagende activiteiten aanbieden en aansluiten op de behoeftes van peuters. Ik moet weten hoe **de taalontwikkeling bij peuters verloopt**. Ik wil een doorgaande lijn van peutergroep (3-jarigen) naar groep 1 toe.

Waar *hebben* peuters **behoefte** aan? Er is genoeg literatuur te vinden, waaruit ik aandachtspunten kan halen. Daarnaast bekijk ik wat de VVE- methodes bieden.

Ik weet hoe de leerlijn van groep 1 in elkaar zit. Ik heb deze mede ontwikkeld op de school waar ik gewerkt heb. Ik en mijn collega's hebben daarvoor literatuur, kerndoelen en methodes geraadpleegd en hebben gekeken naar onze ervaringen. Ik weet waar naar toe 'gewerkt' moet worden. Deze kennis kan ik gebruiken om een doorgaande lijn te bevorderen naar groep 1.

Mijn laatste vraag rond dit onderdeel heeft te maken met het *stimuleren* van **de taalontwikkeling in de kinderopvang**. Hoe gebeurt dit in de kinderopvang? Op peuterspeelzalen wordt er gewerkt met VVE-programma's. Worden deze ook in de opvang gebruikt? Ik ga een aantal programma's bekijken en een paar zichtzendingen aanvragen, zodat ik zelf kan kijken hoe zo'n methode in elkaar zit en welke theorieën er achter steken.

3.3. Een taalrijke, stimulerende omgeving

Wat *is* een **taalrijke, stimulerende omgeving** en hoe *ziet* een **taalrijke stimulerende omgeving** er uit? Welke **methodes/materialen** *zijn geschikt*?

Ik wil weten uit welke onderdelen een taalrijke en stimulerende omgeving bestaat. Ik ga op zoek naar antwoorden in de literatuur en bekijk door middel van een checklist, die ik opstel uit opgedane kennis uit de literatuur, welke punten positief uitkomen wat betreft De Springplank en wat verbeterpunten zijn. Qua materialen kan ik uitkomsten van bovenstaande vragen ook goed gebruiken bij het beantwoorden van deze vraag.

3.4. VVE-programma's

Zijn bestaande **VVE-programma's** *toereikend* en wat *is* **het resultaat** van deze programma's of methodes? Welke **eisen** *zijn* er waaraan **een kinderopvang** en BSO *moeten voldoen*?

Er is inmiddels al een aantal VVE- programma's op de markt zoals Piramide, Startblokken, Peuterplein en Puk en Ko. Dit zijn methodes met handzaam materiaal erbij. Vanuit de gemeente wordt er VVE-gelden beschikbaar gesteld, ook in de gemeente waar ik mijn opvang gestart ben. Een heel gemakkelijke optie zou zijn om een methode aan te schaffen. Dat wil ik niet zomaar doen. *Want zijn deze methodes toereikend en wat is het resultaat van deze VVE-programma's?*

Waar ik naar toe wil werken is dat ik deze methodes naast *mijn* meetlat kan leggen. Het ideale antwoord kan zijn dat er een methode is die ik in de toekomst ga gebruiken en die ook voldoet aan *mijn* eisen. Het is mogelijk dat een methode een mooie aanvulling is of dat ik zelf een methode ga ontwerpen en toepassen.

Voor- en vroegschoolse educatie wordt vooral op peuterspeelzalen gegeven, maar nauwelijks tot niet op een kinderopvang of kindercentrum. Reden hiervoor is dat de doelgroep voor VVE vaker te vinden is op een peuterspeelzaal. Voor mij persoonlijk maakt dit niets uit. Ik wil een goed aanbod hebben voor alle kinderen. Elk kind heeft behoefte om zich te ontwikkelen en ik wil elk kind hierbij een springplank bieden.

Er is onderzoek gedaan naar de toereikendheid en resultaten van VVE-programma's. Welke conclusies komen naar voren en kan ik deze verwerken in mijn praktijk? Ook bekijk ik of er in de richtlijnen Kinderopvang een afspraak te vinden is rond voorschoolse educatie.

4. Achtergronden en theoretisch kader

4.1. Spelend leren met peuters en kleuters

“Lichamelijk bewegen – spelen, handelen, voelen – stimuleert verbindingen in de hersenen en daarmee het leren” (Singer, 2009, p.43).

Spelend leren is verweven in mijn visie op het stimuleren van de ontwikkeling van jonge kinderen. Vanuit mijn ervaring heb ik gezien dat betekenisvol spel in een educatieve setting kinderen de mogelijkheid kan bieden om zich optimaal te ontwikkelen. Deze ervaring wil ik graag inzetten in het werken met peuters in de kinderopvang:

*“Ik onderzoek hoe ik door **spelend leren** de taalontwikkeling van peuters kan stimuleren”*

4.1.1. Wat houdt spelend leren in?

Ik heb, in augustus 2010, een workshop gevolgd bij een leerkracht die kleuterjuf is in hart en nieren. Het uitgangspunt van haar is: ‘Een kleuter leert het meest van spelen’. Dat is wat ik ook heb ervaren tijdens het werken met kleuters. Kinderen moeten handelend bezig kunnen zijn. Door met ontwikkelingsmateriaal aan het werk te gaan leren kleuters spelenderwijs. De kleuter merkt namelijk niet dat hij aan het leren is. Hij doet gewoon een leuk spelletje. Als leerkracht werk je veel meer één op één en bereik je een optimaal leermoment. Je kunt inspelen op verschillende niveaus, omdat het materiaal verschillende niveaus heeft. Van der Aalsvoort (2010, p. 10-11) geeft aan dat de relatie tussen spel en ontwikkelen vanzelfsprekend lijkt: *“Bij jonge kinderen zie je dat alles wat ze doen spelend gebeurt en daarin laten ze hun ontwikkeling zien. Daarbij moet de professional weten te balanceren tussen laten spelen en spel bevorderen. We weten dat het speels aanbieden van een activiteit niet hetzelfde is als het kiezen van een activiteit door het kind zelf. Juist bij jonge kinderen is ontwikkelen en leren een geheel. De rol van de leerkracht is om de kans op spelen zo groot mogelijk te maken, omdat spel leidt tot leerervaringen. De opvatting dat je spel kunt inzetten om de ontwikkeling van het kind te stimuleren, komt voort uit de opvatting van Vygotsky dat kinderen via spel zich de sociale omgeving eigen maken en zich zo cognitief ontwikkelen”*. Werken met ontwikkelingsmateriaal en het spelend leren is dan ook toe te passen bij peuters in de kinderopvang.

4.1.2. Spelend leren in de praktijk

Janssen-Vos (2008, p. 18-21) beschrijft het als volgt: *“De peuter is een kleine ontdekkingsreiziger. Pedagogisch gezien is het in de peuterperiode, de periode tussen een en ongeveer drie en een half jaar, de kunst om een balans te zoeken tussen het stimuleren*

van de ondernemingszin van het kind en beschermend optreden”.

“Door te spelen oefenen kinderen alle sociale, emotionele, cognitieve, morele en communicatieve vaardigheden die ze nodig hebben. Het spel geeft hun de natuurlijke motivatie om niet boos en ongelukkig te worden tijdens de lange weg van oefenen, klein en afhankelijk zijn” (Singer, 2009, p.42).

Peuters en jonge kleuters zijn vooral bewegend en *manipulerend* bezig. In dit spel verbinden ze woorden aan voorwerpen (blok, water, zand, kopjes) en handelingen (schenken, afwassen, eten maken, buitenspelen). Gaandeweg het spelen en handelen krijgen voorwerpen in het spel betekenis. Zand wordt bijvoorbeeld zout voor in de soep. Zo komt het *eenvoudige rollenspel* tot ontwikkeling. In het eenvoudig rollenspel leren kinderen belangrijke sociale vaardigheden, taalvaardigheden en nieuwe woordbetekenissen. Die maken mogelijk om steeds beter aan het thematisch rollenspel deel te nemen.

Het activiteitenaanbod in de kinderopvang moet zorgen voor leerrijke ervaringen, zodat kinderen begrip voor hun eigen belevingswereld en de wereld om hen heen kunnen opbouwen. Pedagogisch medewerkers geven kinderen alle kans om te spelen. Ze lokken spel uit door materialen, speelgoed en inrichting van de binnen en buitenruimtes.

Speel- en leerspelletjes (ontwikkelingsmateriaal) zoals puzzels, insteekvormen, Legostenen en boeken kunnen worden ingezet. Ook spelvormen waarbij de fijne motoriek en gevoel voor kleuren, vormen en voorstellingen wordt geoefend.

4.2. De taalontwikkeling van peuters

In het onderzoek richt ik mij specifiek op de taalontwikkeling. Ik werk graag ontwikkelingsgericht met kinderen en wil van de ontwikkeling van het kind uitgaan. Het is dan essentieel, vind ik, dat ik weet hoe de taalontwikkeling bij peuters verloopt, zodat ik de juiste activiteiten kan aanbieden.

*“Ik onderzoek hoe ik door spelend leren **de taalontwikkeling van peuters kan stimuleren**”*

In peutergroepen en de onderbouw neemt taalontwikkeling een belangrijke plaats in. Taal is een communicatiemiddel. De overgang naar het rollenspel is een belangrijk moment in de taal-denkontwikkeling omdat kinderen hier ervaren dat ze de werkelijkheid kunnen vervangen door een symbool of teken. Ze gaan doen alsof; eerst heel concreet met voorwerpen die een andere betekenis krijgen in het spel. Of met denkbeeldige voorwerpen: doen alsof je een taartje in je hand hebt en aan de pedagogisch medewerker of juf geeft. Daarna komen er abstracte afbeeldingen (een pijl die naar iets verwijst) met grafische tekens en schematische weergaven (bouwtekening). Het is daarom van belang dat kinderen vertrouwd raken met het doen alsof en leren genieten van het spelen en het zich verbeelden.

Goorhuis-Brouwer (2007) beschrijft de taalontwikkeling per stadium:

Tussen 13 en 18 maanden gaan kinderen de eerste woorden spreken. Het spreekbegin betekent de overgang van het presymbolische stadium naar het symbolische stadium. In de *presymbolische* fase ervaren kinderen de klanken, woorden en gebaren die volwassenen tot hen richten totaal behorend bij de dagelijkse omgang. Als het besef ontstaat dat woorden verwijzen naar voorwerpen, situaties en emoties begint de *symbolische* fase. Dit besef is een onderdeel van de denkontwikkeling (cognitie). In deze fase van de ontwikkeling heeft taal niet alleen meer een uitdruktingsfunctie en een aanspreekfunctie, maar ook een uitdruktingsfunctie. Wanneer een kind zich bezeert en “Au!” roept is het een uitdruktingsfunctie en wanneer een kind zegt: “Kijk eens, bloem”, is het een verwijzende functie.

4.2.1. Het eenwoordstadium

Kinderen uiten zich tot losse woorden en proberen een hele zin uit te drukken. Volwassenen begrijpen kinderen in deze periode alleen als ze zien waar het kind mee bezig is:

eet: ik wil eten

ik heb honger

ik eet een appel

dit is een appel, kan je opeten

aai: alles wat zacht is, zoals een hond of een poes

strelende handeling

Door het uitproberen van woorden in allerlei situaties komen kinderen erachter wat het woord precies betekent:

eet: ja, dat is een koekje

wil jij een appel? Hier, eet maar op

ja, dat is een poes, aai poes

Veel woorden zijn benoemingen. Er worden zelfstandige naamwoorden gebruikt om mensen, dieren, speelgoed, voedsel en kleding te benoemen. Ze gebruiken echter ook werkwoorden, bijwoorden en aanwijzende voornaamwoorden en drukken vragen en ontkenningen uit.

4.2.2. Het tweewoordstadium

Tussen 18 en 24 maanden beginnen kinderen twee woorden achter elkaar te zeggen. Ze begrijpen inmiddels, door te luisteren naar het taalgebruik van volwassenen, dat woorden in een bepaalde volgorde worden geplaatst. Ook de betekenis wordt herkend. Wat een kind zegt kan een veelomvattende betekenis hebben. 'Mama boek' betekent bijvoorbeeld:

mama's boek

mama, kijk eens, een boek

mama, ik wil een boek lezen

Door een tweewoordzin te gebruiken ontdekken kinderen dat ze met taal meer kunnen dan alleen maar benoemen. Dat ze genuanceerder uitdrukking kunnen geven aan hun wensen en verlangens:

wassen, niet! - Ik wil niet gewassen worden

oog rik - Dan krijg ik prik in mijn ogen

splinge? - Zal ik springen?

4.2.3. De differentiatiefase

Kinderen krijgen van volwassenen voortdurend een taalvoorbeeld waarop ze hun taalgebruik opnieuw af kunnen stemmen. Kinderen begrijpen de taalregels geleidelijk steeds meer en passen het steeds vaker toe. De zinnen worden ook langer. Het is niet ongebruikelijk dat kinderen van 2,5 jaar al zinnen maken van 3 tot 5 woorden. Ze proberen zelf zinnen op te bouwen. Zo kan een volwassene zeggen: "**Heb jij die gebroken?**" Dit vertaalt een kind vervolgens tot: "**Brook jij die?**"

Kinderen zijn geneigd om het woord dat zij het belangrijkste vinden vooraan te zetten:

ik oma helpen – oma moet mij helpen

ik ben belangrijk

spelen ikke, met kleine meisje – ik ga met dat kleine meisje spelen

4.3. Taalstimulering in de praktijk

De kinderen van drie jaar, die naar De Springplank komen zitten voornamelijk in de differentiatiefase. Hoe kan de taalontwikkeling in deze fase gestimuleerd worden?

Belangrijk is dat de kinderen de tijd krijgen om zelf iets onder woorden te brengen. Dat is een stimulans voor taalproductie. Volgens Singer (2009) blijkt uit onderzoek dat ruimte voor kinderen voor eigen taalproductie en open vragen van de pedagogisch medewerker een positieve invloed heeft op de latere verwerving van taal en geletterdheid op school.

4.3.1. Gesprekken voeren

Alles wat een pedagogisch medewerker doet, wordt begeleid met taal om peuters te helpen de wereld te begrijpen. Er wordt aangesloten bij het handelend en ervarend leren van jonge kinderen. Er wordt meegespeeld met de watermolen of meegezocht naar kleine beestjes.

Over deze concrete handelingen wordt gesproken.

Peuters worden uitgedaagd om te onderzoeken en zich uit te drukken. Dit kan naar aanleiding van een toevallige gebeurtenis zoals een conflict tussen kinderen.

In gesprekken met kinderen is het belangrijk dat er gereageerd wordt op wat het kind zegt, niet op hoe het gezegd wordt. Verbeteren gebeurt door middel van positieve feedback. Door de uiting van het kind over te nemen en in de goede vorm te herhalen. Het kind krijgt het gevoel dat het begrepen wordt en hoort meteen de juiste taalvorm:

trailer is ook lampjes – ja de trailer heeft ook lampjes

toel gevalt, ikke – heb jij de stoel omgegooid?

ben jij zo sterk?

4.3.2. Voorlezen

Voorlezen is niet alleen plezierig. Volgens Goorhuis-Brouwer (2007) is het belangrijk voor de ontwikkeling van het kind. Het prikkelt de fantasie en stimuleert onder meer de taal- en spraakontwikkeling en sociaal-emotionele vaardigheden. Wanneer een kind wordt voorgelezen, maakt het bovendien op een aangename manier kennis met de wereld van de boeken. Niet alleen de uitbreiding van de woordenschat is van belang, maar ook het inzicht dat de kinderen krijgen in de grammaticale structuur van de taal. Peuters vinden het al leuk om een kort verhaaltje te horen bij de plaatjes. Eenvoudige teksten met rijm en veel herhaling zijn een aanrader. Denk bijvoorbeeld aan de boekjes van Dick Bruna en van Eric Carle.

Singer (2009) geeft in het Pedagogisch kader voor kindercentra aan dat voor de ontwikkeling van de woordenschat kinderen het meest leren van herhalen. Dat sluit goed aan bij de behoeften van peuters. Een boekje kan drie of vier keer per week gelezen worden en dan nog hebben de kinderen er geen genoeg van. 'Verbind' een boek met andere activiteiten zoals een verteltafel of een vertelkoffer met voorwerpen uit het boek, in tekenen of kleuren.

4.3.3. Versjes, zingen en muziek

Versjes en zingen geven kinderen inzicht in de klankpatronen en de melodie van de taal.

Bovendien helpen versjes het talige geheugen op te bouwen en wordt de auditieve waarneming getraind door minimale klankverschillen. Luisteren naar muziek met een verhaal is voor kinderen spannend en stimulerend voor de taalontwikkeling. Kinderen laten zich door het verhaal en de muziek vaak helemaal in beslag nemen.

4.4. Een uitdagende en stimulerende leeromgeving

Het inrichten, de kleuren van De Springplank en de keuze voor (ontwikkelings)materialen en speelgoed is bewust gebeurd. Voor mij is het belangrijk dat naast de uitstraling, 'hier is het goed', kinderen uitgedaagd worden. Een goed ingerichte ruimte nodigt kinderen uit tot spelen, ontdekken en gezellig of rustig samen of alleen te zijn. Deze ruimtes zijn voor jonge kinderen hele dagen hun leef-, leer- en speelruimte!

*“teneinde ik een taalrijke, **stimulerende omgeving** kan creëren...”*

Janssen-Vos (2008) beschrijft dat een rijke speelleeromgeving het enthousiasme bevordert om aan activiteiten deel te nemen. Een omgeving stimuleert als er middelen en materialen aanwezig zijn die veel handeling, ervaring- en leermogelijkheden bieden. De kwaliteit van de materialen telt, niet zozeer de kwantiteit. Net als de toegankelijkheid van die omgeving is de esthetische aantrekkingskracht van belang. In die omgeving is ook het thema te herkennen dat in de groep centraal staat: foto's en werk van kinderen, boeken, verteltafels bij boeken, uitstaltafels met meegebrachte voorwerpen en dergelijke. Het is de bedoeling dat de omgeving samen met de kinderen wordt opgebouwd.

4.4.1. Een praktijkvoorbeeld

“Zieke dieren en mensen staan sterk in de belangstelling van jonge kinderen. Ze hebben er zelf immers mee te maken. Deze pedagogisch medewerkers bereiden *de speelomgeving* voor; verkleedkleden en 'instrumenten' maken het extra interessant. Elke keer begint het spel met een *uitgebreide oriëntatie en verkenning* van alle spullen. Alles wordt even opgepakt en uitgeprobeerd. De pedagogisch medewerkers *spelen samen voor* wat er gebeurt als je ziek bent en naar de dokter gaat. Ze maken daar foto's van en hangen die op zodat de kinderen de spelhandelingen herkennen en kunnen naspelen. De pedagogisch medewerkers spelen mee (*medespeler*) als patiënt of als dokter. In die rol zijn zij model voor de handelingen en rollentaal van patiënt en dokter. Het spel wordt *verbreed* als de pedagogisch medewerkster het boek *Dokter en muis* van Lucy Cousins voorleest en er een verteltafel bij maakt. De nieuwe woorden (*toevoegen*) komen in veel activiteiten terug, zodat ze beklijven en de woordenschat van de kinderen groeit”. (Janssen-Vos, p. 109)

4.5. VVE-programma's in de kinderopvang

Ik wil de driejarige peuters die naar De Springplank komen een kwalitatief programma aanbieden. Spelend leren in een taalrijke en stimulerende omgeving. Ik heb een aantal keuzes. Ik kan zelf een programma ontwikkelen waarin mijn visie op leren, stimuleren en ontwikkelen naar voren komt, voor een bestaand programma kiezen waarin mijn visie vertegenwoordigd is of een keuze maken voor een combinatie van beiden. Dit wil ik niet zonder reden:

*“zodat ik de **overgang naar groep 1** kan bevorderen”.*

4.5.1. Wat houdt Vroeg- en Voorschoolse Educatie in?

Met vroegschoolse educatie bedoelt men het aanbieden van een VVE-programma. VVE programma's richten zich met name op stimulering van de taalontwikkeling van jonge kinderen. Het gaat bij VVE om programma's die starten op de peuterleeftijd en doorlopen in groep 1 en 2.

Erkende VVE-programma's zijn bijvoorbeeld Piramide, Kaleidoscoop, KO-totaal, Speelplezier, Startblokken/Basisontwikkeling en Sporen. Dit zijn programma's gericht op meerdere ontwikkelingsgebieden zoals taalontwikkeling en ontluikende geletterdheid, denkontwikkeling en ontluikend rekenen, motorische en creatieve ontwikkeling, persoonlijke en sociaal-emotionele ontwikkeling.

De nieuwe wetgeving op het onderwijsachterstandsbeleid heeft in 2006 een belangrijke beleidswijziging voor VVE met zich meegebracht: door 'de knip' is de verantwoordelijkheid voor VVE opgesplitst. De schoolbesturen zijn sindsdien verantwoordelijk voor het vroegschoolse deel, de gemeente is verantwoordelijk voor het voorschoolse deel. Gezamenlijk dragen zij de verantwoordelijkheid voor de doorgaande lijn van VVE. In bijlage 1 is het besluit van augustus 2010 te vinden over de kwaliteit van voorschoolse educatie van het ministerie van OCW. Hierin staat aan welke kwaliteitseisen programma's voor voorschoolse educatie moeten voldoen om voor subsidie in aanmerking te komen.

4.5.2. Doorgaande lijn naar groep 1

“De ontwikkeling van kinderen hoort een doorgaande lijn te zijn. Jonge kinderen moeten zich breed en in eigen tempo kunnen ontwikkelen. Maar kinderen willen ook groot worden. Ze moeten erop kunnen vertrouwen dat hun ouders en pedagogisch medewerkers hen de vaardigheden en kennis leren die ze nodig hebben bij het volgende stapje in hun ontwikkeling” (Singer, 2009, p.65).

Voorschoolse educatieve programma's kunnen, mits goed aangepast aan en geïntegreerd in de pedagogisch aanpak van het kindercentrum, een verrijking zijn.

4.5.3. De praktijk

In het Pedagogisch kader geeft Singer (2009) aan dat de kinderopvang, als organisatie, jonge kinderen een rijk scala aan leerervaringen willen bieden. Gedetailleerde schema's leiden vaak tot een schoolse benadering van jonge kinderen en een te sterke gerichtheid op het behalen van allerlei doelen. Hierdoor worden jonge kinderen en hun pedagogisch medewerkers onnodig in een keurslijf gedrukt en beperkt in hun speelruimte.

De ontwikkeling en leerwegen van kinderen zijn vaak heel verschillend. Zowel qua tempo als qua inhoud. Sommige kinderen zullen nooit echte wildebrassen worden die genieten van klimmen en wild spel. Anderen zullen slechts met moeite geduld opbrengen voor puzzels, of spelen het liefst alleen of met één bepaalde vriend. Dergelijke variaties zijn normaal. Jonge kinderen hebben het nodig om hierin te kunnen kiezen en in zich hun eigen tempo te ontwikkelen.

Spontane nieuwsgierigheid, rust en herhaling, opgaan in spel zijn wezenlijke kenmerken van het leren van jonge kinderen. Dit spontane leren kan bedreigd worden door een te grote doelgerichte bemoeienis van pedagogisch medewerkers met de kinderen. Voor het juiste evenwicht tussen het kind volgen en niets doen enerzijds en actief stimuleren en interveniëren anderzijds is wijsheid nodig. Deze wijsheid wordt, volgens het Pedagogisch kader, het best gegarandeerd door overleg met collega's en de ouders van het kind. In het Pedagogisch kader wordt gewerkt met persoonlijke (Kijk, ik voel, denk en ontdek) en sociale competenties (Kijk, we doen het samen). Ik heb deze competenties verwerkt in het pedagogisch beleidsplan van De Springplank. Door ze te benoemen wordt de aandacht gevestigd op vaardigheden die anders wellicht over het hoofd waren gezien.

In het Pedagogisch kader wordt aangegeven dat, indien kindercentra gericht willen werken aan stimulering van bepaalde aspecten van de ontwikkeling, ze kunnen gebruikmaken van een VVE-programma. De meeste programma's kennen week-, maand- en jaarplanningen zodat bepaalde leerervaringen systematisch aan bod komen. De kindvolgsystemen (observaties) die bij zo'n programma horen, helpen de pedagogisch medewerkers om hun aanbod beter op het ontwikkelingsniveau af te kunnen stemmen.

De meeste VVE-programma's bieden hulpmiddelen om te zorgen dat alle ontwikkelingsdomeinen goed aan bod komen. Ook geven ze vaak een opbouw in moeilijkheidsgraad of uitdagendheid. De huidige VVE-programma's verschillen niet wezenlijk in hun visie op opvoeden zoals de in het Pedagogisch kader wordt verwoord. Ze geven wel een meer uitgewerkte en systematische aanpak, met name voor de driejarigen.

5. Opzet en uitvoering van het onderzoek

Wat wil ik bereiken met dit ontwerpgericht actieonderzoek? (Harinck, 2009)

“Aan het eind van het onderzoek wil ik een bruikbaar instrument, een meetlat, hebben waarmee ik onder anderen de inrichting en materialen van De Springplank kan toetsen, verbeteren of aanpassen, maar ook een keuze kan maken voor een werkwijze of een programma. Hoe kan ik driejarige peuters, en in mijn geval in de dagopvang, verder helpen in hun ontwikkeling?”

5.1. Van onderzoeksvraag naar meetinstrument

Mijn onderzoeksvraag heeft vier onderwerpen die in een schema (bijlage 1) verwerkt zijn. Ik heb er een vijfde onderwerp aan toegevoegd. Ik wil de meetinstrumenten in de praktijk uitproberen. In het schema is te zien wat per onderwerp specifiek de aandacht heeft en welke meetinstrumenten/gegevensbronnen ik hiervoor gebruik.

5.1.1. Hoe ga ik data verzamelen en analyseren?

Ik werk aan de hand van een stappenplan (bijlage 2). Per onderwerp is te lezen welke gegevensbron ik gebruik, wat de inhoud ervan is en hoe ik de uitkomsten verwerk.

5.1.2. Triangulatie, betrouwbaarheid en validiteit

Ik maak gebruik van verschillende gegevensbronnen. Om tot een betrouwbaar resultaat te komen belicht ik de onderzoeksvraag vanuit verschillende invalshoeken. Ik zal vanuit diverse theoriebronnen mij verdiepen in de taalontwikkeling van een peuter en onderzoeken hoe deze ontwikkeling gestimuleerd kan worden. Daar heb ik de VVE-*programma's* of *methodes* naast gelegd om te bekijken wat zij daarin te bieden hebben. Er zijn *onderzoeken* gedaan naar de toereikendheid van deze methodes. Wat werkt wel en wat niet? Welke conclusies worden er getrokken en wat kan ik meenemen naar mijn praktijk?

In het onderzoek heb ik ook *ervaringen* verwerkt van professionals uit het werkveld. Wat is hun zienswijze? Hoe stimuleren zij de taalontwikkeling van peuters?

Mijn doel is, zoals aan het begin van dit hoofdstuk te lezen is, een goed en bruikbaar instrument te ontwerpen voor mijn praktijk. Gedurende het onderzoek ontwikkel *ik* verder en pas ik mijn visie aan door hetgeen ik lees, hoor en zie. Zo ontstaat een visie op hoe ik het beste de taalontwikkeling van peuters kan stimuleren. Mijn gezichtspunt speelt een rol in dit onderzoek.

6. Analyse van de gegevens en uitkomsten

Wat zijn de belangrijkste uitkomsten en wat kan ik aan het eind van het onderzoek concluderen? Heb ik antwoord gekregen op mijn onderzoeksvraag?

Ik onderzoek hoe ik door middel van spelend leren de taalontwikkeling van peuters kan stimuleren, teneinde ik een taalrijke, stimulerende omgeving kan creëren, zodat ik de overgang naar groep 1 kan bevorderen.

6.1. Spelend leren in een taalrijke en stimulerende omgeving

Een uitkomst van het onderzoek is dat spelend leren, een taalrijke en stimulerende omgeving hand in hand gaan. *“Bij jonge kinderen zie je dat alles wat ze doen spelend gebeurt en daarin laten ze hun ontwikkeling zien”* (Van der Aalsvoort, 2010, p.10-11). Spel kan je inzetten om de ontwikkeling van het kind te stimuleren. In een stimulerende omgeving kunnen peuters handelend bezig zijn met (ontwikkelings)materiaal die veel mogelijkheden bieden.

Mijn verwachting is geweest dat ik gemakkelijk een checklist zou vinden, aangezien een uitdagende leeromgeving een term is die in het onderwijs veelvuldig gebruikt wordt. Ik heb echter geen bruikbare checklist kunnen vinden. Ik heb met behulp van de gelezen literatuur en programma's die ik bekeken heb zelf een meetinstrument, een checklist, ontwikkeld. Met behulp van deze lijst heb ik de omgeving van De Springplank 'getoetst'. De checklist (bijlage 3) geeft aan waar een taalrijke en stimulerende leeromgeving aan hoort te voldoen, zoals specifieke hoeken waar kinderen ervaringen kunnen opdoen, onderzoeken en ontdekken, bieden van een thematisch aanbod, veelvuldig interactief voorlezen en het werken met een verteltafel. De checklist geeft handvatten voor de inrichting en materialen, zoals toegankelijkheid en goede kwaliteit van het materiaal.

Zoals ik al eerder heb geschreven: *“een goed ingerichte ruimte nodigt kinderen uit tot spelen, ontdekken en gezellig of rustig samen of alleen te zijn”*. Heeft De Springplank een stimulerende en taalrijke leeromgeving? In paragraaf 6.7. ga ik hier verder op in.

6.2. Taalontwikkeling van peuters

Is het mogelijk om de taalontwikkeling te stimuleren door middel van spelend leren? Ja! Zoals in paragraaf 6.1. te lezen is, is het mogelijk. Door dit onderzoek heb ik veel meer inzicht gekregen in de taalontwikkeling van peuters. Ik weet waar ik op moet letten en welke activiteiten ik kan ondernemen. Gesprekken voeren en meespelen met de peuters en veelvuldig verwoorden van wat ik doe als pedagogisch medewerker. Elke dag interactief voorlezen, plezier hebben, luisteren naar en meedoen met rijmspelletjes en liedjes springen

er voor mij uit. Ik heb voor peuters een observatielijst (bijlage 4) gemaakt. De lijst is tot stand gekomen door de raakvlakken met de observatielijst van groep 1 en de taalontwikkelingsstadia vanuit de literatuur te onderzoeken. Deze raakvlakken zoals mondeling taalgebruik, luisteren naar een prentenboek en het na kunnen vertellen van het verhaal zijn verwerkt in de observatielijst voor peuters. De observatielijst gebruik ik om gericht naar driejarige peuters te kijken en is onderdeel van een observatiesysteem zoals ik deze nu in de praktijk gebruik.

6.3. Uitgangspunten en meerwaarde VVE-programma's

Ik heb een aantal zichtzendingen aangevraagd van VVE-programma's waaronder Startblokken, Peuterplein en Uk en Puk. Al deze programma's doen een beroep op de actieve betrokkenheid van kinderen, zijn speels van opzet en prikkelen en stimuleren kinderen om dingen zelf te ontdekken en bieden een rijk taalaanbod met mogelijkheden om ook taalvaardige kinderen uit te dagen.

6.3.1. Startblokken

Zoals ik al eerder heb aangegeven, spreekt de werkwijze van Basisontwikkeling mij zeer aan. Dat is ook de reden dat ik het programma *Startblokken* heb bekeken. Basisontwikkeling, het werkplan voor de onderbouw van de basisschool, bestaat al sinds 1990. In 2001 is Startblokken, als werkplan voor leidsters en leerkrachten van peuters en jonge kleuters verschenen. In 2007 is dit werkplan uitgebreid voor medewerkers van de kinderopvang. Startblokken is een onderwijspedagogisch werkplan om de ontwikkeling van een kind optimaal te stimuleren. Het zorgt ervoor dat pedagogisch medewerkers zich niet enkel vastbijten in een aanbod van taal- en woordenschattoefeningen, maar hen aangrijpingspunten laat zoeken bij de spelontwikkeling van jonge kinderen. In het - door de pedagogisch medewerker begeleide en gestuurde - spel liggen de beste mogelijkheden om taal en denken uit te lokken en te stimuleren. Betekenisvolle spelactiviteiten lokken interesse, enthousiasme en actieve betrokkenheid van kinderen uit. Dé voorwaarden, volgens Jansen-Vos (2008) voor een continue ontwikkeling voor jonge kinderen. Hierin ligt voor mij ook de meerwaarde van het programma.

6.3.1.1. Onderzoek

De Startblokkengroepen worden gekenmerkt door een rijke leeromgeving met een grote diversiteit aan ontwikkelingsstimulerende, goed zichtbare, en bereikbaar voor de kinderen uitgestalde middelen en materialen. Deze punten komen ook naar voren in de door mij ontwikkelde checklist Taalrijke en stimulerende leeromgeving. Over het algemeen geldt dat de Startblokkengroepen op het aspect leeromgeving en aanwezigheid van

ontwikkelingsstimulerende materialen goed voldoen aan de verwachtingen die daaraan vanuit het programma worden gesteld. Er is een tendens dat zij hierop iets hoger scoren dan de reguliere speelzalen en kleutergroepen. Effectonderzoek van het SCO-Kohnstamm Instituut (Veen, 2006) laat positieve effecten zien op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen die het programma Startblokken en Basisontwikkeling hebben gevolgd. Ten aanzien van de cognitieve ontwikkeling en de taalontwikkeling zijn geen effecten gevonden.

6.3.2. Peuterplein

Ik heb een nieuw pakket, Peuterplein, aangevraagd dat specifiek voor de kinderopvang te gebruiken is. Ook hier komen aspecten naar voren die ik erg goed vind zoals spelenderwijs activiteiten aanbieden, aandacht voor een taalrijke en stimulerende omgeving en het bevorderen van een goede overdracht naar de basisschool door middel van observatielijsten en overdrachtsformulieren. De volgende onderdelen van taal krijgen in ruime mate en gestructureerd aandacht: mondelinge taalvaardigheid, ontluikende geletterdheid, spelen met taal (plezier hebben in spel met klank en woorden) en woordenschat. In bijlage 5a en 5b zijn voorbeelden uit het programma Peuterplein te vinden.

Deze onderdelen komen ook terug in de observatielijst die ik voor peuters gemaakt heb. Ook het interactief voorlezen en de woordenschatontwikkeling zijn terug te vinden in de door mij ontwikkelde checklist. Een sterk punt is dat Peuterplein de verschillende domeinen, bijvoorbeeld sociaal-emotionele ontwikkeling en rekenen, niet alleen gestructureerd stimuleert, maar ook in onderlinge samenhang. Doordat het programma de brede ontwikkeling stimuleert is dit voor mij een groot pluspunt.

6.3.3. Uk en Puk

Uk en Puk maakt sinds 2009 onderdeel uit van het programma Ko Totaal.

Hoofddoel van KO-totaal is het vergroten van de Nederlandse taalvaardigheid. Uk en Puk richt zich op de taalinhoud: uitbreiding woordenschat en taalbegrip, communicatie en interactie: gericht op het sociale aspect van taal- en denkstimulering en ontluikende geletterdheid. Door de thematische opzet van Uk en Puk komen woorden en begrippen op verschillende manieren in de activiteiten terug. Dit is voor mij een belangrijk aandachtspunt. Door ook de speelleeromgeving aan het thema aan te passen en in de reguliere activiteiten aandacht aan het thema te besteden, wordt een thema uitgediept en krijgen de begrippen betekenis voor kinderen.

De activiteiten van Uk en Puk zijn zodanig van opzet dat er veel gelegenheid is tot interactie en communicatie tussen peuters onderling en tussen peuters en pedagogisch medewerkers. In de activiteiten worden situaties neergezet die kinderen uitdagen tot meespelen, meedenken en meepraten. Ook in dit programma neemt het voorlezen een prominente

plaats in. Het voorlezen aan peuters is gericht op woordenschat en het begrip van de verhaalstructuur.

6.4. De praktijk

Ik heb de programma's bekeken en een aantal activiteiten per programma uitgetoetst. Ik ben van mening dat de werkwijze van Startblokken ook in de kinderopvang toe te passen is. Wat ik uitgetoetst heb uit dit programma is de opzet van thema's door een ontwerpschema te gebruiken. Het ontwerpschema is onderverdeeld in activiteiten: spel-, constructieve en beeldende, onderzoeks-, voorbereidend reken-, kring en lees en schrijfactiviteiten. Deze heb ik gebruikt voor het uitwerken van het thema 'rupsen en vlinders'. Door het gebruik van het schema heb ik meteen een praktisch overzicht van verschillende activiteiten. Wat mij het meest aanspreekt in dit programma is de rol van het spel in de groep, het begeleiden van het spel van de kinderen en hoe ik dit kan ontwikkelen tot een hoger niveau. Het boek Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw geeft veel praktische ideeën. In De Springplank staat een zandwatertafel. Naast het speelmateriaal zoals bootjes ligt in de watertafel kosteloos materiaal zoals plastic bakjes, rietjes en lepels. Kinderen zijn nu eindeloos bezig met experimenteren. Ook heb ik met behulp van de ouders en kinderen blikken verzameld. Kinderen zijn bezig met het bouwen van een hoge torens....om deze vervolgens weer om te gooien!

Tijdens het inrichten en aanschaf van materialen en speelgoed voor De Springplank heb ik veel (gehad) aan het hoofdstuk over het creëren van een uitdagende leeromgeving en welke activiteiten er in de verschillende hoeken mogelijk zijn.

Implementeren van Startblokken, als ik het goed wil doen, gebeurt door een scholingsaanbod (64 contacturen) op de werkvloer en door studiebijeenkomsten. Voor het onderzoek heb ik informatie en het invoeringsprogramma ter inzage gekregen.

De programma's Peuterplein en Uk en Puk zijn praktisch en zo in te zetten.

Ik heb uit het programma Uk en Puk een prentenboek uit het programma '*Wielewoelewooi, ik ga naar school*' interactief voorgelezen. De tips voor uitvoering heb ik niet nodig, omdat ik weet hoe ik interactief kan voorlezen. Wat ik wel fijn vind is dat er per activiteit startwoorden, basiswoorden en uitbreidingswoorden zijn. Dit gebeurt in beide programma's. Ik vind namelijk het verbeteren, verbreden en uitbreiden van de woordenschat erg belangrijk. Uit het programma Peuterplein heb ik de taalactiviteit *Haren om te aaien* (bijlage 5a) uitgevoerd. Het voordeel van een programma als Peuterplein, maar ook Uk en Puk is dat ik weinig tijd hoeft te besteden aan voorbereiding. Ook is het mogelijk, om aan de ontwikkeling van de peuter recht te doen een activiteit moeilijker of gemakkelijker te maken.

In Uk en Puk staat duidelijk per activiteit beschreven waaraan gewerkt wordt. Het

programma spreekt over kansen creëren en grijpen. Dit past ook bij mijn visie. Ik speel graag in op een gebeurtenis zoals het vinden van een lieveheersbeestje buiten en hier een passende activiteit bij aanbieden zoals het voorlezen van een prentenboek over een lieveheersbeestje of een voorbereidende rekenactiviteit rond de stippen van het lieveheersbeestje.

Het uitproberen van de drie programma's brengen mij weer dichterbij een vervolgkeuze. Het volgende neem ik daarin ook mee:

“Spontane nieuwsgierigheid, rust en herhaling, opgaan in spel zijn wezenlijke kenmerken van het leren van jonge kinderen. Dit spontane leren kan bedreigd worden door een te grote doelgerichte bemoeienis van pedagogisch medewerkers met de kinderen. Voor het juiste evenwicht tussen het kind volgen en niets doen enerzijds en actief stimuleren en interveniëren anderzijds is wijsheid nodig” (Singer, 2009, p. 66).

Mijn opdracht hierin is een balans te vinden!

6.5. Meerwaarde programma's

In een gesprek met een pedagogisch medewerkster van een kinderdagverblijf vat de medewerkster de meerwaarde van een VVE-programma als volgt samen: *“Methodisch werken, welk programma ook wordt gekozen, zorgt ervoor dat de pedagogisch medewerkers hun werk beter kunnen managen: de omgeving in te richten en het dagritme te bewaken. De pedagogisch medewerkers leren de signalen van de kinderen te volgen en kunnen daar vervolgens ook op inspelen met gerichte activiteiten of interventies.”*

Natuurlijk zijn er wel verschillen in aanpak tussen peuterspeelzalen en kinderdagverblijven.

Op kinderdagverblijven, komen kinderen de hele dag, is de verzorging een belangrijk onderdeel van het dagprogramma en komen niet alle kinderen op dezelfde dagen.

6.6. Effecten van voor- en vroegschoolse programma's

In 2009 is het Onderzoek Effectiviteit van voor- en vroegschoolse programma's in Nederland gedaan (Meij, Mutsaers & Pennings, 2009).

In het buitenland is een groot aantal studies verricht naar de effecten van voor- en vroegschoolse programma's. In eigen land is het onderzoek naar de effecten van dergelijke programma's zeer bescheiden.

Cleveland & Krashinsky (2003) concluderen dat voor- en vroegschoolse programma's effectief zijn voor alle deelnemende kinderen, ongeacht hun sociaaleconomische of etnische achtergrond, geslacht of andere achtergrondvariabelen. Wel zijn er verschillen in effectgroottes. Vooral kinderen uit achterstandsgroepen lijken baat te hebben bij (kwalitatief goede) voor- en vroegschoolse programma's (Van der Vegt & Schonewille, 2008; Blok et al., 2005; Van Kampen et al, 2005).

6.6.1. Wat werkt?

Er is veel onderzoek verricht naar de werkzame ingrediënten van VVE-programma's. Uit een overzicht van Nap-Kolhoff et al. (2008) en andere rapporten (waaronder Leseman, 2007, Van Kampen et al., 2005, Van der Vegt & Schonewille, 2008) blijkt dat een adequate pedagogisch-didactische benadering, een doorgaande lijn van voor- naar vroegschoolse periode, kleine groepen, regelmatige evaluatie middels observatie- en/of toetsingsmethoden en professionaliteit uitvoerders (algemeen, programmaspecifiek) voor de effectiviteit van belang zijn. Tavecchio (2008) komt op basis van recent Amerikaans onderzoek echter tot de conclusie dat niet zozeer de structurele kenmerken en uitvoeringscondities van een programma bepalend zijn voor de effectiviteit, maar vooral de kwaliteit van de interacties tussen pedagogisch medewerkster en kind.

Aan de hand van de uitgangspunten en resultaten van het onderzoek heb ik een checklist voor VVE-programma's ontworpen (bijlage 6). Deze checklist is voor mij een handig hulpmiddel om een weloverdachte keuze te maken voor een pakket of als richtlijn om een eigen programma te ontwikkelen of een combinatie van de eerste twee mogelijkheden. Met als doel: De omgeving van De Springplank nog taalrijker te maken en de peuters nog meer te stimuleren in hun taalontwikkeling.

6.7. Verder onderzoek door middel van de checklisten

Ik heb twee meetinstrumenten gedurende dit onderzoek ontwikkeld. Zijn deze echter bruikbaar en wat kan ik concluderen als ik deze checklisten invul? Als aanvulling op het onderzoek hebben mijn stagiaire en ik de twee lijsten ingevuld. In bijlage 7a en b is de ingevulde checklist Taalrijke en stimulerende leeromgeving te bekijken en in bijlage 8 een overzicht van de bekeken programma's met aandacht voor de onderscheidende kenmerken. Heeft De Springplank een taalrijke en stimulerende omgeving? Jazeker! Er zijn wel aandachtspunten. Mijn kinderopvang staat natuurlijk nog in de kinderschoenen en ontwikkelt zich stap voor stap verder. Er moet een meer gestructureerd thematisch aanbod komen. Het gericht bekijken en uitproberen van VVE-programma's draagt hier zeker aan bij. Veel onderdelen zijn hetzelfde zoals ik bij de uitgangspunten en meerwaarde van VVE-programma's beschreven heb. Er is bijvoorbeeld in elk programma aandacht voor werken met prentenboeken en interactief voorlezen. De onderscheidende kenmerken zijn meer interessant. Als startende kinderopvangondernemer wil ik mij onderscheiden van anderen om er zo 'uit te kunnen springen'. Ik bekijk dus goed welke onderscheidende kenmerken bij mijn visie passen.

6.8. Conclusie en aanbeveling

Is het mogelijk om een doorgaande lijn naar groep 1 te bevorderen wanneer peuters *spelend leren* in een *taalrijke en stimulerende omgeving*? Wanneer er een goed *pedagogisch en didactisch aanbod* is voor peuters, zij gericht worden *gevolgd* en *gestimuleerd* worden in hun taalontwikkeling dan is dat zeker mogelijk. Dit onderzoek is hierin de eerste stap.

Uit literatuuronderzoek is naar voren gekomen dat peuters zich ontwikkelen in *interactie* met hun sociale omgeving. Pedagogisch medewerkers hebben van meet af aan een grote invloed op die ontwikkeling. Ze voeden op en leiden de ontwikkeling en het leren in een bepaalde richting.

De meeste *VVE-programma's* bieden hulpmiddelen om te zorgen dat *alle* ontwikkelingsdomeinen goed aan bod komen. Ook geven ze vaak een opbouw in moeilijkheidsgraad of uitdagendheid. De huidige VVE-programma's verschillen niet wezenlijk in hun visie op opvoeden zoals in het Pedagogisch kader voor Kindercentra 0-4 jaar wordt verwoord. Ze geven wel een meer uitgewerkte en systematische aanpak, met name voor de driejarigen.

7. Reflectie

7.1. Reflectie op het onderzoek

De kinderopvang is in beweging. Er is steeds meer behoefte aan professionalisering en naar goede, (hoog)opgeleide pedagogisch medewerkers. De cursussen, opleidingen en seminars en speciale kinderopvangdagen schieten als paddenstoelen uit de grond. Zoals ik al eerder aangaf is dit een goede ontwikkeling.

In de inleiding heb ik geschreven dat er vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap plannen zijn om het onderwijs aan peuters in de basisschool onder te brengen. Deze plannen worden steeds concreter. In een brief, van 23 mei 2011, aan een kinderopvangorganisatie (MIK) schrijft Marja van Bijsterveldt het volgende:

“De afgelopen jaren is al veel geïnvesteerd in de verrijking van het aanbod aan peuters en kleuters. Het bieden van ontwikkelingskansen aan kinderen en de aanpak van taalachterstanden zijn van groot maatschappelijk belang. Voor- en vroegschoolse educatie speelt hierbij een belangrijke rol. Dit kabinet gaat hier verder op voortbouwen door de komende jaren 50 miljoen euro extra per jaar structureel te investeren in voor- en vroegschoolse educatie.

*Ik zie dat er nog verdere verbeterstappen mogelijk zijn, zowel in de voorschoolse als in de vroegschoolse periode. Zo wordt een **verrijking** van de **leeromgeving** met name gecreëerd door de leidsters en leraren die met de jonge kinderen werken. De verwachting is dat met investeringen in de professionaliteit van de leidsters en de leraren de opbrengsten bij de kinderen omhoog gaan. Daarom maak ik de pilots startgroepen voor peuters mogelijk.*

Een startgroep houdt in dat peuters binnen een rijke en stimulerende omgeving zich spelenderwijs kunnen ontwikkelen.

Ook wordt in deze pilots, naast de beroepskracht voorschoolse educatie (mbo-3-niveau), een begeleider voorschoolse educatie toegevoegd die de bevoegdheid heeft om als leerkracht te functioneren (hbo-niveau). Op deze wijze wil ik de expertise van deze twee sectoren bij elkaar brengen ten behoeve van de versterking van de ontwikkeling van het jonge kind”.

Ik vind het goed om te lezen dat mijn visie in haar brief naar voren komt. Het opzetten van een startgroep voor peuters, het ontwikkelen van een rijke en stimulerende omgeving, een doorgaande lijn naar de basisschool bevorderen, spelend leren....dit zijn de speerpunten van mijn onderzoek! Ik ben enthousiast over haar plannen en ik ben benieuwd hoe zij dit verder vorm gaat geven.

7.1.1. Onderzoeker

Als denker en dromer past het opzetten van een onderzoek en het onderzoeken op zich

prima bij mij. Op zoek gaan naar literatuur, lezen, het opzetten van een onderzoeksplan, ontwerpen en iets nieuws creëren, doe ik graag. Het past heel goed bij mij en geeft veel voldoening als ik naar het resultaat kijk. Ik heb een plan van aanpak en kan na dit onderzoek verder met ontwikkelen van een taalrijke en stimulerende omgeving.

7.2. Reflectie op mijn ontwikkeling

De Springplank staat dicht bij mij, het is mijn bedrijf. Ik heb de wolk goed voor ogen en weet waar ik naar toe wil werken. Doordat het om een onderzoek gaat dat past in de actuele praktijk en daadwerkelijk bijdraagt werkt het zeer motiverend. Werken aan een onderzoek voor een masterstudie, met daarnaast het volgen van andere modules, onderzoeken en verwerken in verslagen, en het opstarten van een kinderopvang vraagt veel organisatie, planning en doorzettingsvermogen. Ik weet dat ik geen half werk wil afleveren. Wat ik doe probeer ik zo goed mogelijk te doen. En dat is zwaar.

Gelukkig heb ik iemand in mijn omgeving die mij hierin terug fluit en mij er aan doet denken dat ik ook op mezelf moet letten en goed voor mezelf moet zorgen. Rust en ontspanning zorgen er voor dat ik daarna weer met volle kracht door kan gaan.

7.2.1. De toekomst

Een verbeterpunt, in het algemeen, is de doorgaande leerlijn naar de basisschool. Voor mij een belangrijk punt. Dat is voor mij een belangrijke reden om dit onderzoek in de eerste plaats op te zetten. Vanuit voorgaande ervaringen van mijn vorige werkplek heb ik gezien dat deze niet altijd optimaal is. Vanuit peuterspeelzalen wordt er wel op vaststaande momenten geobserveerd en deze observaties worden verwerkt in een overdrachtsformulier. Dit overdrachtsformulier wordt door de ouders aan de leerkracht van groep gegeven. Ik heb deze, als leerkracht groep 1, altijd doorgelezen. Ook heb ik contact gehad met leidsters van de peuterspeelzaal. Toch mis ik iets aan deze overdracht. Wat zijn interesses van een kind, wat kan hij of zij goed, hoe komt het kind over en welke aandachtspunten zijn er? Mijn ervaring is dat het voor mij niet duidelijk is of er kennis is over de leerlijnen in groep 1. Mijn voordeel is dat ik deze ervaring wel heb en precies weet wat de gemiddelde ontwikkeling van een kind in groep 1 is. Een duidelijk overdrachtsformulier wordt door mijzelf ontwikkeld en wil ik in de toekomst naast de observatielijsten en leerlijnen voor peuters gaan gebruiken.

Ik wil mij als eerste richten op de driejarige peuters en ik heb er voor gekozen om voor dit onderzoek het stimuleren van de taalontwikkeling onder de loep te nemen. Ik ben blij met de checklisten die ik zelf heb ontwikkeld en gebruikt heb in het onderzoek en dat ik richtlijnen heb gekregen voor een praktische werkwijze. Deze kan ik uitwerken in een pedagogisch en didactisch verantwoord aanbod (beleidsplan).

Doordat ik inzicht heb gekregen in het aanbod van VVE-programma's en hiervan een aantal

voorbeelden gezien heb en uitgeprobeerd, heb ik voldoende handvatten om een goed thematisch programma in elkaar te zetten. Dat is niet een 'ver van mijn bed show'. Ik ben gewend vanuit het onderwijs aan kleuters om thematisch te werken.

Er komt echter heel wat op mij af als beginnend kinderopvangonderneemster. Ik wil een keuze maken voor een VVE-programma, zodat ik voldoe aan de wettelijke eisen en het programma op een aantal punten aanpassen naar mijn visie en aanvullen met eigen thema's. Ik kan de opzet van het programma hierbij goed gebruiken. Ik maak daarbij een keuze voor een programma dat ik op dit moment gemakkelijk kan inzetten en een systematische aanpak heeft. In september 2011 wil ik starten met het programma.

Ik heb een voorkeur voor het programma Peuterplein. Peuterplein heeft een doorgaande lijn naar de basisschool, het aanbod van activiteiten is rijk en gevarieerd, de materialen zien er aantrekkelijk uit. Het programma is nieuw en wordt op de kinderdagverblijven en peuterspeelzalen in Oss nog niet gebruikt. Door middel van ouderbrieven worden ouders bij het thema betrokken en in het pakket zitten observatie- en overdrachtslijsten, die te gebruiken zijn tijdens oudergesprekken. De thema's zoals herfst, winter, zomer, lente, water zijn algemeen en er is genoeg ruimte voor eigen inbreng, toevoegen of aanpassen van een activiteit. Het programma past binnen mijn visie. Daarnaast neem ik heel veel mee uit Startblokken en Basisontwikkeling. Voornamelijk het ontwikkelingsgericht werken met kinderen, het stimuleren van spelactiviteiten in verschillende hoeken in een uitdagende leeromgeving en van de interactie tussen pedagogisch medewerker en peuter en tussen de peuters onderdeling. Naast het Pedagogisch kader voor Kindercentra 0-4 jaar, is het boek Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw een praktisch handboek dat veelvuldig gebruikt wordt. In het pedagogisch beleidsplan van De Springplank wordt het werken met het VVE-programma Peuterplein en het ontwikkelingsgericht werken verder uitgewerkt. Op de website van De Springplank en door middel van een flyer laat ik ouders weten wat het aanbod voor driejarige peuters is op mijn kinderdagverblijf.

Samenvatting

De kinderopvang is in beweging! Vanaf komend schooljaar (2011-2012) start op 30 locaties pilots voor peuteronderwijs. Deze vinden plaats op het kinderdagverblijf of peuterspeelzaal. De effecten van de startgroepen voor peuters zullen worden onderzocht en worden afgezet tegen de resultaten van peuters die een VVE-programma volgen op het kinderdagverblijf/de peuterspeelzaal die niet aan de pilots meedoen. Volgens minister Van Bijsterveldt bouwt de pilot voort op een gezamenlijke visie van kinderopvangorganisaties, peuterspeelzalen en scholen. De leeromgeving van peuters en kleuters wordt geïntegreerd zodat er een doorgaande ontwikkel- en leerlijn ontstaat. Deze plannen sluiten naadloos aan op mijn onderzoek.

Doelstelling in het onderzoek - onderzoeksvraag

Ik onderzoek hoe ik door middel van spelend leren de taalontwikkeling van peuters kan stimuleren, teneinde ik een taalrijke, stimulerende omgeving kan creëren, zodat ik de overgang naar groep 1 kan bevorderen.

Op maandag 10 januari 2011 heb ik de deuren van mijn kinderopvang, De Springplank, geopend. In de dagopvang werk ik met driejarige peuters. Ik besef mij dat ik minder af weet van de ontwikkeling van peuters. Hoe stimuleer je de ontwikkeling van peuters? Tijdens het werken met kleuters heb ik veel aandacht besteed aan de taalontwikkeling. Ik weet welke hoe ik de taalontwikkeling kan stimuleren en welke activiteiten kleuters aanspreken. Met deze kennis wil ik een doorgaande lijn ontwikkelen van peuter naar kleuter (groep 1). Ik wil een kwalitatief, goede kinderopvang bieden waar aandacht besteed wordt aan de ontwikkeling van kinderen!

Ik heb gekozen voor een ontwerpgericht actieonderzoek, waarin de onderwerpen spelend leren, taalontwikkeling van peuters, een taalrijke en stimulerende omgeving en VVE-programma's naar voren komen. In dit onderzoek wordt beschreven wat spelend leren inhoudt, hoe de taalontwikkeling van peuters verloopt en hoe deze gestimuleerd kan worden in de kinderopvang, wat een taalrijke, stimulerende omgeving is en hoe deze er uitziet en wat VVE-programma's zijn en of deze programma's toereikend zijn.

Ik heb gebruik gemaakt van diverse gegevensbronnen zoals het volgen van een workshop, gesprekken met professionals, onderzoeksgegevens, VVE-programma's en verschillende literaire bronnen.

Naast verwerking in het theoretisch kader van het onderzoek, heb ik tijdens het onderzoek twee meetinstrumenten ontwikkeld. Een checklist Stimulerende en uitdagende leeromgeving waaraan ik de omgeving van De Springplank 'getoetst' heb en een checklist om

verschillende VVE-programma's gericht te bekijken. Daarbij heb ik een observatielijst ontwikkeld voor peuters. Drie VVE-programma's heb ik uitgebreid bekeken en uitgetoetst in De Springplank. Dit heeft geresulteerd in een keuze voor een praktische werkwijze en programma.

Is het mogelijk om een doorgaande lijn naar groep 1 te bevorderen wanneer peuters spelend leren in een taalrijke en stimulerende omgeving? Wanneer er een goed pedagogisch en didactisch aanbod is voor peuters, peuters gericht worden gevolgd en gestimuleerd worden in hun taalontwikkeling dan is dat zeker mogelijk!

Literatuurlijst

Aalsvoort, D. van der (2010). Hoe kijk je tegen spel aan?. *De wereld van het Jonge kind*, 38,3, 10-11

Barnett, W.S. (1995). Long-term effects of early childhood programs on cognitive and school outcomes. *The future of children*, 5, 25-50.

Beuving, M.(2010). Naar een nieuwe kleuterperiode. *De wereld van het Jonge Kind*, 38, 3,4-7

Galama-Koolen, H.(2008).Speelwerktijd(1).*De wereld van het Jonge Kind*, 36, 4, 4-7

Goorhuis-Brouwer, S.(2007).*Taalontwikkeling en taalstimulering van peuters en kleuters*. Amsterdam: SWP

Henrichs, L.(2010). Kind als volwaardige gesprekspartner. *De wereld van het Jonge Kind*, 38, 4, 14-16

Janssen-Vos, F.(2008).*Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw*. Assen: Van Gorcum

Janssen-Vos, F.(2008). Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw. *De wereld van het Jonge Kind*, 36, 3, 18-21

Meij, H., Mutsaers, K.,Pennings, T. (2009).*Effectiviteit van voor- en vroegschoolse programma's in Nederland*. Nederlands Jeugdinstituut/NJi

Schooten,E. van, Slegers, P.(2009).*Onderzoek naar effectiviteit van VVE- en peuterspeelzalen in Oosterhout en Den Bosch*. Amsterdam: Universiteit Amsterdam, SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen

Singer, E., Kleerekoper, L. (2009) *Pedagogisch Kader Kindercentra 0-4 jaar*. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg

Veen, A., Fukkink, R., Roeleveld, J.(2006).*Evaluatie van Startblokken en Basisontwikkeling. Implementatie en effecten van het programma Startblokken en Basisontwikkeling in het kader van Voor- en Vroegschoolse Educatie*. Amsterdam: Universiteit Amsterdam, SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen

Verrips,M. en Dekkers, R. (2002).*Kindertaal in beeld*. Bussum:Coutinho

Nulft, D. van den, Verhallen, M.(2009). *Met woorden in de weer*. Bussum: Coutinho

Bijlage 1 Wetgeving

Artikel 1. Basisvoorwaarden

Voor voorschoolse educatie gelden ten minste de in dit besluit opgenomen basisvoorwaarden voor kwaliteit.

Artikel 2. Basisvoorwaarden voor omvang voorschoolse educatie

Voorschoolse educatie omvat per week ten minste vier dagdelen van ten minste 2,5 uur of per week ten minste 10 uur aan activiteiten gericht op het stimuleren van de ontwikkelingsdomeinen, bedoeld in artikel 5.

Artikel 3. Basisvoorwaarden voor aantal beroepskrachten en groepsgrootte

- 1. De verhouding tussen het aantal beroepskrachten en het feitelijk aantal aanwezige kinderen in een groep waaraan voorschoolse educatie wordt aangeboden bedraagt ten minste één beroepskracht per acht kinderen.
- 2. Een groep kinderen waaraan voorschoolse educatie wordt aangeboden bestaat uit ten hoogste 16 feitelijk aanwezige kinderen.

Artikel 4. Basisvoorwaarden voor kwaliteit van beroepskrachten

- 1. De houder van een kindercentrum of peuterspeelzaal waar voorschoolse educatie wordt aangeboden draagt er zorg voor dat de beroepskrachten voorschoolse educatie in het bezit zijn van:
 - a. een getuigschrift van met gunstig gevolg afgelegd examen van een bij ministeriële regeling aan te wijzen opleiding op ten minste het niveau, bedoeld in artikel 7.2.2., eerste lid, onderdeel c, van de Wet educatie en beroepsonderwijs, specifiek gericht op het opdoen van pedagogische vaardigheden; of
 - b. een erkenning van beroepskwalificaties als bedoeld in artikel 5 van de Algemene wet erkenning EG-beroepskwalificaties, verleend ten aanzien van de door hen te verrichten beroepswerkzaamheden.
- 2. Onderdeel van de beroepsopleiding waarvoor het getuigschrift, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, is behaald, vormt ten minste één module over het verzorgen van voorschoolse educatie.

- 3. Indien aan het tweede lid niet is voldaan bezit de beroepskracht voorschoolse educatie naast het getuigschrift, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, een bewijs dat met gunstig gevolg scholing is afgerond specifiek gericht op het vroegtijdig bestrijden van achterstanden bij jonge kinderen of het werken met voor- en voerschoolse educatieprogramma's.
- 4. De houder van een kindercentrum of peuterspeelzaal waar voorschoolse educatie wordt aangeboden stelt jaarlijks een opleidingsplan op waarin tot uitdrukking komt op welke wijze de kennis van en de vaardigheden van de beroepskracht voorschoolse educatie in het vroegtijdig bestrijden van achterstanden door middel van voorschoolse educatie worden onderhouden.

Artikel 5. Gebruik voerschools educatieprogramma

Voor de voerschoolse educatie wordt een programma gebruikt waarin op gestructureerde en samenhangende wijze de ontwikkeling wordt gestimuleerd op het gebied van taal, rekenen, motoriek en de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Artikel 6. Basisvoorwaarde kwaliteit locatie

Voerschoolse educatie vindt plaats in een kindercentrum of peuterspeelzaal.

Artikel 7 [Vervallen per 01-01-2011]

Artikel 8. Overgangsrecht

- 1. Eerst twaalf maanden na inwerkingtreding van dit besluit is:
 - a. artikel 2 van toepassing ten aanzien van voerschoolse educatie in gemeenten, die op het moment van inwerkingtreding van dit besluit geen decentralisatie-uitkering als bedoeld in artikel 5, tweede lid, van de Financiële-verhoudingswet ontvingen voor voerschoolse educatie;
 - b. artikel 4, eerste tot en met derde lid, van toepassing ten aanzien van beroepskrachten voerschoolse educatie, die op het moment van inwerkingtreding van dit besluit reeds belast zijn met voerschoolse educatie en op dat moment niet voldoen aan de voorwaarden, bedoeld in artikel 4, eerste tot en met derde lid;
 - c. artikel 5 van toepassing.
- 2. Het eerste lid, onderdelen b en c, geldt niet ten aanzien van voerschoolse educatie in de gemeenten Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht.
- 3. Dit artikel vervalt met ingang van 1 januari 2012.

Artikel 9. Inwerkingtreding

Dit besluit treedt in werking op het tijdstip waarop het bij koninklijke boodschap van 25 juni 2009 ingediende voorstel van wet tot Wijziging van de Wet kinderopvang, de Wet op het onderwijstoezicht, de Wet op het primair onderwijs en enkele andere wetten in verband met wijzigingen in het onderwijsachterstandenbeleid (Kamerstukken II 2008/09, 31 989, nr. 2), nadat het tot wet verheven is, in werking treedt.

Artikel 10. Citeertitel

Dit besluit wordt aangehaald als: Besluit basisvoorwaarden kwaliteit voorschoolse educatie.

Lasten en bevelen dat dit besluit met de daarbij behorende nota van toelichting in het Staatsblad zal worden geplaatst.

's-Gravenhage, 7 juli 2010

Beatrix

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

A. Rouvoet

Bijlage 2

Onderwerp	Wat wil ik weten?	Welke gegevensbronnen worden ingezet?	Wanneer?
Spelend leren	Wat houdt het in?	• Workshop volgen • Bevragen leerkracht groep 1 en 2 (informeel gesprek) • Lezen van vakliteratuur (waarnemen)	29-9-2010 29-9-2010 8-1-2011
Taalontwikkeling	Hoe verloopt de taalontwikkeling van peuters? Hoe stimuleer ik deze in de kinderopvang?	• Lezen van vakliteratuur en pedagogisch kader 0-4 jaar (waarnemen) • Bekijken en uitproberen VVE-programma's (waarnemen)	8-1-2011 - 29-3-2011 29-3-2011 - 13-5-2011
Een taalrijke en stimulerende omgeving	Wat is een taalrijke en stimulerende omgeving en hoe ziet deze er uit?	• Lezen van vakliteratuur (waarnemen)	8-1-2011 - 29-3-2011
VVE-programma's	Zijn de programma's toereikend, wat zijn de resultaten en hoe verwerk ik deze in mijn praktijk?	• Lezen beleidsonderzoeken en programma-evaluaties (waarnemen) • Bevragen pedagogisch medewerkster (informeel gesprek)	20-1-2011 - 29-3-2011 2-3-2011
Verder onderzoek d.m.v. checklisten	Zijn de checklisten bruikbaar in de praktijk? Wat zijn de uitkomsten?	• Invullen checklisten	2-5-2011 6-5-2011

Bijlage 3 Stappenplan

Stap 1 *Spelend leren*

Gegevensbron	1. Workshop volgen 2. Informeel gesprek voeren met leerkracht groep 1 en 2 3. Op zoek naar en lezen vakliteratuur
Inhoud	1. Bijeenkomst rond spelend leren met ontwikkelingsmateriaal bij kleuters. Er wordt een werkwijze uitgelegd en deze mogen we uitproberen in verschillende ruimtes. We maken kennis met verschillende materialen en bekijken door middel van beeldmateriaal hoe kinderen in de klas spelend leren. 2. Hoe geeft zij vorm aan spelend leren in haar klas? Waarom spelend leren? 3. Op zoek naar een theoretische onderbouwing door middel van het boek Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw (Janssen-Vos, 2008) en artikelen rond spel en speelwerktijd.
Verwerking	1. Paragraaf schrijven in theoretisch kader (hoofdstuk 4) over spelend leren. Duidelijk maken wat spelend leren inhoudt, wat de meerwaarde is en hoe het vorm kan krijgen in de kinderopvang. 2. Zie bovenstaande. 3. De conclusies worden verwerkt in hoofdstuk 6: Analyse van de gegevens en uitkomsten.

Stap 2 *Taalontwikkeling van peuters*

Gegevensbron	1. Lezen van vakliteratuur en doorlezen pedagogisch kader 0-4 jaar voor de kinderopvang.
Inhoud	1. Inzicht krijgen in de taalontwikkeling van peuters. Met kennis van de leerlijn kan ik de juiste vragen stellen, uitdagende activiteiten aanbieden en aansluiten op de behoeftes van peuters. 2. Waar hebben peuters behoefte aan? Ik wil aansluiten op groep 1. Ik leg hetgeen dat ik lees naast de leerlijn en observatielijst van groep 1 zoals deze aangehouden wordt op de school waar ik gewerkt heb en bekijk welke onderdelen overeenkomen en gebruikt kunnen worden om een doorgaande lijn te bevorderen. 3. Hoe wordt de taalontwikkeling in de kinderopvang gestimuleerd?
Verwerking	1. Paragraaf schrijven in theoretisch kader (hoofdstuk 4) over taalontwikkeling van peuters. 2. Ontwikkelen van een observatielijst voor peuters

3. De conclusies worden verwerkt in hoofdstuk 6: Analyse van de gegevens en uitkomsten.

Stap 3 Een taalrijke en stimulerende omgeving

Gegevensbron	1. Op zoek naar en lezen van vakliteratuur
Inhoud	1. Wat is een taalrijke en stimulerende omgeving en hoe ziet deze er uit? Om deze vraag te beantwoorden verschillende boeken rond stimuleren van taalontwikkeling doorlezen. Wat vinden zij een taalrijke en stimulerende omgeving? Voornamelijk in het boek Basisontwikkeling van peuters en de onderbouw (Janssen-Vos, 2008) en Pedagogisch kader voor kindercentra 0-4 jaar (Singer, 2009) zijn inspirerende voorbeelden te vinden.
Verwerking	2. Welke programma's en materialen zijn te gebruiken in de praktijk? 1. Paragraaf schrijven in theoretisch kader (hoofdstuk 4) over een taalrijke en stimulerende omgeving . 2. Onderdelen van een taalrijke en stimulerende omgeving noteren en deze onderdelen verwerken in een checklist . 3. De conclusies worden verwerkt in hoofdstuk 6: Analyse van de gegevens en uitkomsten.

Stap 4 VVE-programma's

Gegevensbron	1. Bekijken VVE-programma's (waarnemen) 2. Uitproberen activiteitenaanbod VVE-programma's in de praktijk 3. Lezen beleidsonderzoeken en programma-evaluaties (waarnemen) 4. Bevragen pedagogisch medewerkster (informeel gesprek)
Inhoud	Een belangrijke vraag voor mij is: Hoe wordt de taalontwikkeling in de kinderopvang gestimuleerd? Wordt er gebruik gemaakt van VVE-programma's? 1. Vanaf januari heb ik steeds een zichtzending van een programma of methode aangevraagd. Ik heb de keuze gemaakt om een nieuw, goedgekeurd en volgens de richtlijnen, programma aan te vragen, een erkend en bekend pakket en om te kijken naar een ontwikkelingsgericht programma. Dat zijn Peuterplein, Ko-totaal (Uk en Puk en Puk en Ko) en Startblokken geworden. Ik heb specifiek gekeken naar wat deze programma's gemeen hebben, of er verschillen zijn en wat het aanbod is op taalgebied. Hoe 'scoren' ze op de punten die ik belangrijk vind: spelend leren, uitdagende leeromgeving en bevorderen doorgaande lijn naar groep 1?

Verwerking	2. Een aantal activiteiten uit de verschillende programma's worden uitgetoetst. Hoe is de betrokkenheid van de kinderen? 3. Wat is het beleid? Wat staat er in de wetgeving of richtlijnen kinderopvang geschreven over VVE-programma's? Zijn VVE-programma's in de kinderopvang effectief? Er zijn onderzoeken gedaan naar de effectiviteit. Dit is voor mij belangrijk om te weten, omdat ik er over nadenk of ik een programma aan wil schaffen om zo een goed aanbod te hebben voor peuters. 4. Ik heb contact met een pedagogisch medewerkster die met een VVE-programma werkt. Mijn vraag aan haar is wat zij als meerwaarde ziet en wat valkuilen kunnen zijn.
	1. Paragraaf schrijven in theoretisch kader (hoofdstuk 4) over VVE-programma's. 2. Als ik een goed aanbod wil bieden en een keuze ga maken voor een programma of zelf een programma ga ontwikkelen is het handig om een checklist te hebben. Waar moet een programma aan voldoen? 3. De conclusies worden verwerkt in hoofdstuk 6: Analyse van de gegevens en uitkomsten.

Stap 5 Verder onderzoek door middel van de checklisten

Gegevensbron	1. Invullen van twee checklisten die ontwikkeld zijn in stap 3 en 4 door mij en een pedagogisch medewerker (stagiaire) van De Springplank.
Inhoud	1. Zijn de twee checklisten bruikbaar? 2. Heeft De Springplank een taalrijke en stimulerende omgeving? Wat zijn sterke punten en verbeterpunten? Kan het aanbod in De Springplank bijdragen aan de ontwikkeling van peuters? 3. Bekijken van de aangevraagde VVE-programma's aan de hand van de checklisten. Wat zijn de conclusies?
Verwerking	1. De conclusies worden verwerkt in hoofdstuk 6: Analyse van de gegevens en uitkomsten.

Bijlage 4

Checklist taalrijke en stimulerende leeromgeving ✓
Er zijn specifieke hoeken of speelwerkplekken waar de kinderen ervaringen kunnen opdoen, onderzoeken en ontdekken.
Er is een thematisch aanbod en het thema is herkenbaar in de verschillende ruimtes of groepsruimte.
Er is een thematafel/verteltafel.
Er is een variatie aan materialen.
De materialen sluiten aan bij het niveau van de kinderen.
Materialen zijn van kwaliteit en zien er aantrekkelijk uit.
Materialen zijn toegankelijk (zelf pakken, gebruiken en opbergen).
Er wordt dagelijks interactief voorgelezen.
Er wordt op verschillende momenten gesprekken gevoerd met de kinderen. Gesprekken bij thema's; over illustraties, afbeeldingen en foto's over eigen ervaringen over boeken, teksten en verhalen over voorwerpen Gesprekken bij kernactiviteiten; tijdens spelen in hoeken en aan tafel (Oriënteren op spel, gericht vragen stellen, opdrachten geven, parafraseren) Gesprekken in de groepskring (groot of klein); over gebeurtenissen en belevenissen over cultuur van de groep (groepsproces)
Er wordt gespeeld met taal: rijmpjes, zingen en muziek.
De omgeving is met de kinderen ingericht.

Bijlage 5 Observatielijst peuters

Spraak- en taalontwikkeling	3.3	3.5	3.7	4
Drukt zich af en toe al talig uit over gevoelens, maar kan de juiste woorden niet altijd vinden.				
Durft spontaan en vrijuit tegen de pedagogisch medewerkster te praten				
Begrijpt de pedagogisch medewerkster rechtstreeks via de gesproken taal				
Is goed verstaanbaar				
Kan gedachten in redelijke zinnen onder woorden brengen				
Stelt vaak leervragen: Wat is dat en waarom?				
Luistert aandachtig naar een (prentenboek) verhaal en heeft er plezier in				
Kan met hulp antwoord geven op eenvoudige vragen over het verhaal				
Kan met hulp een verhaal in grote lijnen navertellen				
Heeft plezier in het luisteren naar en meedoen met rijmspelletjes en -liedjes				
Passieve woordenschat is voldoende				
Actieve woordenschat is voldoende				

Haren om te aaïen

1 Neem Raai op schoot en zeg het versje *Haren om te aaïen* op.

Beeld het versje uit met Raai. De kinderen kijken en luisteren.

2 De kinderen doen mee met een eigen knuffel.

Elk kind neemt een knuffel op schoot. Zeg het versje nog een keer op. De kinderen beelden het versje uit met hun knuffel. Ze aaïen, wijzen de staart en snoet aan, zwaaien en snuffelen. Aan het einde van het versje roepen ze allemaal heel hard: 'Knuffelen!'

3 Nodig de kinderen uit om het versje mee op te zeggen.

Zeg de zinnen een voor een rustig op. Laat steeds het laatste woord uit de zin weg. De kinderen vullen dit laatste woord in. Herhaal het versje en laat steeds meer woorden door de kinderen invullen. Herhaal het hele versje een paar keer met de kinderen. Tijdens het opzeggen voeren ze de handelingen uit bij hun knuffel.

4 Zoek samen de rijmwoorden.

Zeg de eerste zin van het versje op en spreek het laatste woord wat luider uit. Doe hetzelfde met de tweede zin. Benoem de twee rijmwoorden dan na elkaar. Herhaal dit met de andere twee zinnen.

5 Zet de knuffels in de leeshoek.

Sluit af door het versje nog een laatste keer op te zeggen. Zet de knuffeldieren dan in de leeshoek, zodat de kinderen het versje daar nog eens op kunnen zeggen en uitbeelden met de dieren erbij.

★★ Stapje naar boven

Hang het vel papier met het versje op. Lees het versje voor en wijs daarbij de woorden aan. Benadruk de rijmwoorden extra. Onderstreep het eerste rijmwoord. Lees de tweede zin voor en benadruk weer het rijmwoord. Vraag welk rijmwoord bij aaïen hoort. Onderstreep ook dit woord. Doe hetzelfde bij de volgende twee zinnen. Onderstreep deze rijmwoorden met een andere kleur.

★ Stapje naar beneden

Beeld het versje alleen een paar keer uit. Leg daarbij het accent op het lekker knuffelen met de speelgoedieren.

Vragen

- ✿ Vertel eens waar het versje over gaat.
- ✿ Hoe zwaaien dieren met hun staart? Laat maar eens zien bij je knuffel.
- ✿ Wanneer zwaaien dieren met hun staart?
- ✿ Laat eens zien hoe je met je snoet kunt snuffelen.
- ✿ Kijk, zwaaien rijmt op aaïen. Ze klinken bijna hetzelfde. Luister maar: zwaaien–aaïen.

Haren om te aaïen

Haren om te aaïen.

Een staart om mee te zwaaien.

Een snoet om mee te snuffelen.

Een dier om mee te knuffelen.

Marian van Gog

Doel

spelen met taal: plezier hebben in spel met klank en met woorden

Materiaal

- knuffeldieren (voor elk kind één)
- handpop Raai de Kraai
- voor stapje naar boven: groot vel papier en stiften (twee kleuren)

Vorbereiding

Alleen voor het stapje naar boven: Schrijf het versje op een groot vel papier.

Startwoorden

het haar
zwaaien

Basiswoorden

het dier
de staart
aaïen

Uitbreidingswoorden

de snoet
de knuffel
knuffelen
rijmen
snuffelen

Bijlage 6 b Een voorbeeld

Doel

praten en luisteren:
gespreksvaardigheid (deel-
nemen aan een gesprek)

Materiaal

- poppenhuis
- poppenhuismeubels (stoelen, tafel, bank, kast)
- kleine zachte speelgoedpoes (Flop)
- bed (open doos) met deken (lapje) waar Flop in past
- prentenboek *Waar is Flop toch?*
- twee stokjes of wc-rollen (voor stokpoppen)

Vorbereiding

Bekijk het boek.
Leg de genoemde materialen door elkaar op de thematafel.
Maak een stokpop van de personages Jip en mama en leg deze ook op de thematafel.

Startwoorden

het bed
de buik
het huis
de kast
het oor
de stoel

Basiswoorden

de bank
de kop
de poot
de staart
miauwen
zoeken

Uitbreidingswoord

de snorhaar

Flop op de thematafel

1 Bekijk en bespreek samen de thematafel.

Ga rond de thematafel zitten. Vraag de kinderen wat ze zien. Ze reageren vrij. Ze mogen naar de thematafel toelopen, dingen aanwijzen en vastpakken.

2 Bekijk het boek *Waar is Flop toch?*

Haal het verhaal kort terug met de kinderen die het al een keer gehoord hebben. Ga in op reacties van kinderen als zij de materialen van de thematafel herkennen in het verhaal.

3 Verbind de spullen op tafel met het verhaal.

Pak Flop van de thematafel en stel hem voor: *Kijk, dit is Flop, de poes.* Laat een stilte vallen en wacht de reacties van de kinderen af. *Dit boek gaat over Flop.* Vraag de kinderen Flop te zoeken op de prenten in het boek. Stel zo ook de stokpoppen van Jip en mama voor en laat de personages zoeken in het boek.

4 Richt samen de thematafel in.

Op de tafel ligt nu nog alles door elkaar. De kinderen zetten de spullen in het huis. Gebruik hierbij de prenten in het boek.

5 Maak plannen voor het uitbreiden van de thematafel.

Flop is een poes. Bespreek met de kinderen welke huisdieren er nog meer zijn. Kijk of er knuffels, afbeeldingen en dergelijke te vinden zijn om ook andere huisdieren op de thematafel te kunnen zetten.

Stapje naar boven

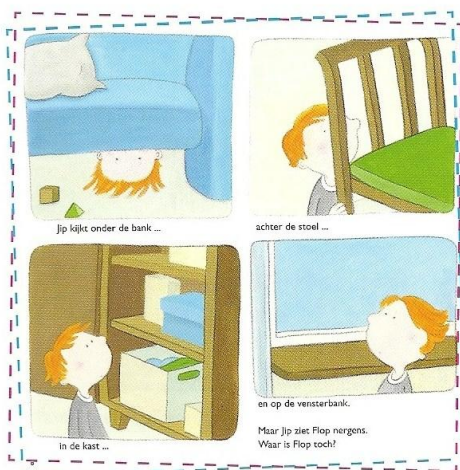
Nodig de kinderen uit om het verhaal na te spelen met de spullen op de thematafel.

Stapje naar beneden

Bekijk de prenten van het boek. Bespreek alleen de voorwerpen op de thematafel. De kinderen zoeken de voorwerpen op de prenten. Laat het werken met de stokpoppen achterwege.

Vragen

- ✿ Wat zie je hier op de thematafel? Wie wil er iets over vertellen?
- ✿ Hoe ziet de poes eruit?
- ✿ Wat voor geluid maakt een poes? Laat maar horen.
- ✿ Hoe zien Jip en mama eruit?

Bijlage 7

Checklist VVE-programma's ✓
Doet beroep op actieve betrokkenheid van de kinderen.
Is speels van opzet; Prikkel en stimuleert kinderen om dingen zelf te ontdekken.
Biedt een rijk taalaanbod met mogelijkheden om ook taalvaardige kinderen uit te dagen.
Lokt interactie uit tussen pedagogisch medewerkster en de kinderen.
Lokt interactie uit tussen kinderen.
Werkt met kleine groepen van ongeveer 4/ 5 kinderen.
Kan in willekeurige volgorde worden uitgevoerd.
Omvat per week ten minste vier dagdelen van ten minste 2,5 uur of per week ten minste 10 uur aan activiteiten gericht op het stimuleren van de ontwikkelingsdomeinen.
Voor de voorschoolse educatie wordt een programma gebruikt waarin op gestructureerde en samenhangende wijze de ontwikkeling wordt gestimuleerd op het gebied van taal, rekenen, motoriek en de sociaal-emotionele ontwikkeling.
Biedt een rijke leeromgeving met een grote diversiteit aan ontwikkelingsstimulerende, goed zichtbare en bereikbaar voor de kinderen uitgestalde middelen en materialen.
Het aanbod is thematisch.
Maakt gebruik van een woordenlijst; startwoorden, basiswoorden en uitbreidingswoorden. Bij beschrijving van activiteiten is aangegeven welke woorden belangrijk zijn in de betreffende activiteit.
Betrekt ouders d.m.v. een ouderbrief; tips voor ouders om ook thuis aan de slag te kunnen gaan.
Heeft een kind-volg-systeem met observatielijsten.

Bijlage 8 a

Checklist ingevuld op 2-5-2011 door Angélique de Haze en een stagiaire SPW 3 Kinderopvang.

Opmerkingen samengevoegd in deze checklist en bijlage.

Checklist taalrijke en stimulerende leeromgeving	
Er zijn specifieke hoeken of speelwerkplekken waar de kinderen ervaringen kunnen opdoen, onderzoeken en ontdekken. Er is een huishoek met o.a. een keukentje, een zithoek, een bed met babypop, servies, potten en pannen. Er liggen ook tijdschriften, prentenboekjes en kookboeken. Er is een bouwhoek waarin de kinderen kunnen bouwen met blokken en Duplo (dierentuin). Van bouwwerken worden foto's gemaakt en deze worden weer in de bouwhoek gelegd en kunnen weer door andere kinderen worden nagemaakt. Er is een 'natte hoek' met watertafel (ook te gebruiken als zandtafel). Kinderen experimenteren met vormpjes, emmertjes en waterpomp, maar kunnen ook verhalen verzinnen en spelen met de waterdieren. Er is een zithoek waar kinderen muziek kunnen luisteren, naar verhalen kunnen luisteren (luisterboeken), luisterbingo kunnen spelen, voorgelezen kunnen worden, boeken kunnen lezen uit de kast of van de boekentafel, educatieve (taal)spelletjes kunnen spelen achter de computer en een dvd kunnen bekijken. Denk dan aan filmpjes van prentenboeken. Er is een groepstafel waaraan gewerkt kan worden met ontwikkelingsmateriaal en puzzels. Er worden gesprekken gevoerd aan tafel tijdens het werken, maar ook tijdens eten en drinken. Er wordt aan deze tafel geknutseld en getekend. We willen nog graag een muziekhoeke creëren met muziekinstrumenten of een apart luisterhoekje in de groepsruimte. Omdat er meerdere ideeën zijn gaat het waarschijnlijk een wisselhoek worden. Elke maand een andere hoek en af en toe eens herhalen van hoeken.	✓
Er is een thematisch aanbod en het thema is herkenbaar in de verschillende ruimtes of groepsruimte. Als de kinderen binnenkomen zien ze meteen de werkjes en foto's rond een thema hangen. Er staan boeken rond een thema. Het aanbieden van thema's is nog wel pril. Dit moet nog goed uitgewerkt worden.	✓
Er is een thematafel/verteltafel. Hier zijn we nog niet aan toegekomen. Zodra het thematisch aanbod goed uitgewerkt is gaan we werken aan betrokkenheid van kinderen en mogen ze materiaal van thuis meenemen of gaan we werken met een verteltafel.	
Er is een variatie aan materialen. Op het gebied van taal zijn er spelletjes om de woordenschat te vergroten of uit te breiden, ontwikkelingsmateriaal, prentenboeken, de materialen in verschillende hoeken.	✓
De materialen sluiten aan bij het niveau van de kinderen. De materialen zijn specifiek op de leeftijdsgroep en niveau aangeschaft.	✓
Materialen zijn van kwaliteit en zien er aantrekkelijk uit. Alles is nog nieuw en er zijn bewuste keuzes gemaakt voor materiaal.	✓
Materialen zijn toegankelijk (zelf pakken, gebruiken en opbergen). Er staan open kasten. De kasten staan niet volgepropt. In een oogopslag kunnen de kinderen zien wat er is. In de loop van de tijd wordt de inhoud gewisseld.	✓

Bijlage 8 b**Checklist taalrijke en stimulerende leeromgeving****Er wordt op verschillende momenten gesprekken gevoerd met de kinderen.**

Gesprekken bij thema's;
 over illustraties, afbeeldingen en foto's
 over eigen ervaringen
 over boeken, teksten en verhalen
 over voorwerpen

Gesprekken bij kernactiviteiten;
 tijdens spelen in hoeken en aan tafel
 (Oriënteren op spel, gericht vragen stellen, opdrachten geven, parafraseren)

Gesprekken in de groepskring (groot of klein);
 over gebeurtenissen en belevenissen
 over cultuur van de groep (groepsproces)

Zoals eerder beschreven. Wanneer er een meer gericht thema aanbod is worden deze gesprekken ook meer gevoerd.

Er wordt gespeeld met taal: rijmpjes, zingen en muziek.

Er wordt tussendoor veel gezongen en muziek geluisterd. We kennen veel liedjes en rijmpjes. Zeker na ruim 12 jaar met kleuters gewerkt te hebben.

De omgeving is met de kinderen ingericht.

Wordt nu door ons ingericht. Aandachtspunt voor de toekomst.

Bijlage 9 Overzicht VVE-programma's

VVE-programma's: Inhoud	Startblokken en Basisontwikkeling	Ko-totaal (Uk en Puk)	Peuterplein
Soort programma	ontwikkelingsgericht	programmagestuurd	programmagestuurd
Belangrijkste onderscheidende kenmerken	• het werken met bouwstenen in plaats van een vaststaand, gesloten programma • thematische aanpak • indeling ruimte in hoeken	• vooral gericht op taalontwikkeling en ontluikende geletterdheid • thematische aanpak, gelieerde herkenbare en levensechte activiteiten • activiteiten in kleine groepen • zelfontdekkend leren	• duidelijke aanwijzingen voor professionals in de kinderopvang om de ontwikkeling van kinderen te stimuleren. • de aanwijzingen spelen ook goed in op de mogelijkheden (ruimte, materialen) in de kinderopvang. • het plezier dat kinderen hebben in hun eigen ontwikkeling staat daarbij centraal. Peuterplein helpt de professionals te werken volgens de meest recente inzichten over ontwikkelingsstimulering.
Doorgaande lijn	• tot en met groep 3/4	• tot en met groep 3 • Heeft een thema gericht op overgang naar de basisschool.	• tot en met groep 1 (aansluiting Kleuterplein, Schatkist en Piramide) • werkboek Ik ga naar de basisschool
Te gebruiken in kleine groepjes	• ja	• mogelijkheid tot differentiërend handelen en werken met kleine groepjes	• ja
Observatie en toetsing	• Pannings- en observatieinstrument HOREB (Handelingsgericht Observeren en registreren in Basisontwikkeling)	• observatielijsten (registratie 3 x per jaar)	• observatie- en overdrachtsformulieren die gebruikt kunnen worden bij oudergesprekken en overgang naar het kleuteronderwijs.